

Верховний
Суд

ОГЛЯД
рішень Європейського суду
з прав людини
(червень 2023 року)

Зміст

Стаття 2 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (право на життя)	5
PITSILADI AND VASILELLIS v. Greece: законодавчо установлена неможливість батьків отримати доступ до пожег, зібраних на лікування дитини за кордоном, яка згодом померла – відсутність порушення	5
Стаття 5 Конвенції (право на свободу та особисту недоторканність)	8
GAPONENKO v. Latvia: затримання та засудження заявника за публікацію дописів в соціальних мережах, спрямованих на розпалювання ворожнечі й заклику до дій, що загрожували національній безпеці, незалежності та суверенітету держави – заяву визнано неприйнятною	8
Стаття 6 Конвенції (право на справедливий суд)	13
ERIK ADAMČO v. Slovakia: покладення в основу обвинувального вироку показань співучасників заявника у вчиненні кримінального правопорушення, які погодились співпрацювати із стороною обвинувачення – порушення	13
ALONSO SAURA v. Spain: стверджуване неналежне обґрунтування рішення про призначення іншого кандидата на посаду голови суду уповноваженим органом та стверджувана дискримінація щодо заявниці, як до кандидатки на цю ж посаду – відсутність порушення	19
LAZARIS v. Albania: неналежне повідомлення заявників – позивачів у справі, про судові засідання у Верховному суді та проведення судового засідання за їх відсутності, проте за присутності відповідачів – порушення	24
UAB AMBERCORE DC AND UAB ARCUS NOVUS v. Lithuania: відмова компаніям-заявникам провадити діяльність, засновану на засекречених матеріалах, що була предметом судового контролю, в Литві через міркування національної безпеки – відсутність порушення	29
SPERISEN v. Switzerland: упередженість головуючої судді колегії суддів апеляційного суду, яка призначила заявникові покарання у виді 15 років позбавлення волі – порушення	32
KUBÁT AND OTHERS v. The Czech Republic: відмова у виплаті «заднім числом» різниці в заробітній платі суддів, яка була зменшена під час фінансової кризи 2011-2014 років, й скасування спірних правових положень з дією лише pro futuro (на майбутнє) – відсутність порушення	37

TEMEŞAN v. Romania: стверджувана упередженість суддів – приватних клієнтів банку, трудового спору за позовом заявника до цього ж банку про поновлення на роботі – порушення	44
KHAVSHABOVA v. Georgia: призначення безоплатного адвоката для захисту інтересів заявниці без її відома та відсутність можливості безпосередньо допитати свідків під час судового розгляду – порушення	47
ISPIRYAN v. Lithuania: порушення кримінального провадження за фактом отримання неправомірної вигоди та зловживання службовим становищем проти директора як підстава втрати довіри до нього та звільнення з посади – відсутність порушення	54
Стаття 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя)	60
A.M. AND OTHERS v. Poland: недоведення заявницями факту того, що вони є жертвами порушення прав у значенні статті 34 Конвенції через законодавчі зміни підстав і порядку проведення абортів у Польщі – заяву визнано неприйнятною	60
MARGARI v. Greece: публікація фото заявниці та деталей її обвинувачення у вчиненні кримінального правопорушення у ЗМІ у період триваючого розслідування без її попередження та згоди – порушення	64
Стаття 10 Конвенції (свобода вираження поглядів)	69
SARISU PENLIVAN v. Türkiye: покарання, накладене на заявницю – суддю та генерального секретаря профспілки суддів, після інтерв'ю національній газеті щодо реформ в системі правосуддя – порушення	69
ZHABLYANOV v. Bulgaria: усунення заявника з посади віцеспікера парламенту через явну глорифікацію ним комуністичного режиму та тодішнього «правосуддя» – відсутність порушення	73
Стаття 14 Конвенції (заборона дискримінації)	77
MAYMULAKHIN AND MARKIV v. Ukraine: відсутність будь-якої форми юридичного визнання й захисту одностатевих пар – порушення	77
Стаття 1 Першого протоколу до Конвенції (захист власності)	80
FU QUAN, S.R.O. v. The Czech Republic [GC]: стверджувана відсутність можливості компанії належним чином оскаржити до національних судів факт невжиття органами влади належних заходів відносно її	

конфіскованого майна та невиправдана затримка у знятті арешту – заяву визнано неприйнятною	80
S.C. ZORINA INTERNATIONAL S.R.L. v. Romania: застосування до компанії-заявниці санкцій за продаж товарів без видачі відповідних чеків – відсутність порушення	84
Стаття 2 Протоколу №7 до Конвенції (право на оскарження в кримінальних справах)	88
GROSAM v. The Czech Republic [GC]: доповнення заявником своєї заяви новою скаргою після первинного доведення до відома про справу Уряду-відповідача поза межами шестимісячного строку – заяву визнано неприйнятною	88
Рішення ЄСПЛ проти України	92

СТАТТЯ 2 КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД (ПРАВО НА ЖИТТЯ)

PITSILADI AND VASILELLIS v. Greece (№ 5049/14 та 5122/14)

Обставини справи

Скарга стосувалася обмежень законодавства, унаслідок яких батьки не мали можливості отримати доступ до пожертв, зібраних на лікування за кордоном для їхньої дитини, яка невдовзі померла.

Заявники, батьки дитини, хворої на рак, не могли отримати доступ до банківського рахунку, відкритого на їхнє ім'я, на якому розміщувалось майже 297 000 EUR у вигляді пожертв, зібраних для фінансування лікування дитини у США. На той час законодавство щодо фандрайзингу забороняло збір пожертвувань від імені фізичних осіб; проведення таких зборів дозволялось тільки певним асоціаціям, фондам та комітетам. Син заявників помер через декілька днів після набрання чинності Закону, який уточнював існуюче законодавство та надавав доступ до зібраних пожертвувань.

Заявники скаржились за статтею 2 Конвенції на те, що нормативно-правове регулювання не функціонувало належним чином, що у свою чергу призвело до смерті їхнього сина.

Оцінка Суду

Стаття 2 Конвенції (процесуальний аспект): скарга заявників не стосувалася медичної недбалості або відмови у наданні медичної допомоги. Їхній син мав доступ до медичних закладів та лікування, отримував належне безоплатне лікування як у державних, так і в приватних лікарнях, а також переніс операцію і трансплантацію. Також заявники не стверджували, що держава мала фінансувати лікування їхнього сина у зв'язку з тим, що вони не могли покрити витрати, а також вони не скаржились на відсутність доступу до державних коштів. Їхня критика стосувалась не відсутності правил у сфері громадського здоров'я, а стосувалась здебільшого змісту існуючих правил щодо збору коштів, які вони вважали занадто обмежувальними.

Згідно зі статтею 2 позитивні зобов'язання виникли у сфері громадського здоров'я в контексті стверджуваної медичної недбалості або відмови в наданні медичної допомоги. Однак, жоден з цих випадків не присутній у цій справі.

Суд розглянув скаргу заявників щодо швидкого доступу до банківського рахунку, на якому розміщені кошти, з точки зору позитивного зобов'язання Держави забезпечити нормативно-правове регулювання для захисту здоров'я

громадян. Відповідно до обставин цієї справи існував перелік правил, які регулювали збір коштів та умови отримання доступу до зібраних пожертв, спрямовані на забезпечення правової визначеності та захист донорів, а також на запобігання шахрайства та зловживань суспільною щедрістю. Тому правила переслідували легітимні цілі щодо запобігання безладдя та захисту прав інших осіб. Нормативно-правове регулювання, по суті, не охоплювало сферу громадського здоров'я, і стаття 2 не може тлумачитись як така, що вимагає чітких правил, які регулювали б доступ до коштів, зібраних після заклику про початок зборів.

Заявникам був доступний перелік правил, відповідно до яких вони могли звернутись із запитом про надання фінансування для лікування їхнього сина за кордоном в рамках процедури в спеціальних комітетах з питань охорони здоров'я. Незважаючи на те, що Суд не міг розмірковувати щодо результатів розгляду такого запиту в цій справі, заявники не надали жодної конкретної інформації, яка б продемонструвала, що вони скористались цією процедурою. З огляду на це Суд не міг погодитись з тим, що зазначена вище ситуація вимагала в якості превентивного заходу зробити виняток з заборони на організацію збору пожертвувань для фінансування лікування відповідно до статті 2 Конвенції.

Національні органи влади діяли добросовісно та не відмовились вжити заходів з метою роз'яснення законодавства про фандрайзинг, яке було підґрунтям скарги заявників. У червні 2000 року заявники звернулись із проханням отримати дозвіл на перерахування суми, необхідної для покриття витрат на лікування їхнього сина. Через вісім місяців 15 лютого 2001 року було прийнято законодавчі зміни про зміну правил фандрайзингу. Вони набрали чинності 2 березня 2001 року, і того ж дня Міністр охорони здоров'я видав відповідний дозвіл. Національні органи влади не відмовлялись вживати активних заходів, щоб дозволити заявникам отримати доступ до коштів, зібраних для лікування їхнього сина. Банк перерахував суму у розмірі 35 216 EUR, очікуючи законодавчих змін.

На думку Суду, неможливо було надати відповідь на питання, чи охоплюється неможливість отримати негайний доступ до коштів, зібраних для оплати лікування за кордоном, сферою застосування статті 2 Конвенції, оскільки, навіть припускаючи застосовність положення, держава-відповідач не порушила вимог щодо захисту життя.

Суд був обізнаний про трагічний характер обставин справи та про той факт, що син заявників помер через два дні після отримання дозволу від міністра. Проте, навіть припускаючи застосовність статті 2 Конвенції та ураховуючи всі обставини справи, а особливо той факт, що національне законодавство не перешкоджало зверненню до процедури подання заявки на фінансування, той факт, що було незрозуміло, чи ситуація, з якою зіткнулись заявники, виникла

раніше, і той факт, що національні органи влади вжили заходів без значної затримки, Суд не знайшов доказів того, що національні органи влади не виконали позитивного зобов'язання за статтею 2 Конвенції.

З огляду на всі зазначені вище обставини, не видається, що існували недоліки, спричинені невиконанням державою свого зобов'язання щодо забезпечення нормативно-правового регулювання. У будь-якому випадку Суд не міг встановити причинно-наслідковий зв'язок між поведінкою національних органів влади та смертю дитини. Він не залишив поза увагою той факт, що американська лікарня пропонувала новаторське лікування саме для таких випадків, як ситуація із сином заявників, а також факт, відповідно до якого статистичні дані про таке лікування свідчили про те, що воно здатне продовжувати життя пацієнтів. Проте лікарня надіслала лише документ з інформацією про лікування та методи, які застосовуються; дитина повинна була пройти індивідуальне медичне обстеження 5 лютого 2001 року, і в будь-якому випадку лікування не було б розпочато раніше цієї дати.

Син заявників помер 4 березня 2001 року, через два дні після надання Міністром дозволу. З огляду на хитке здоров'я дитини та погіршення її стану, яке спостерігалось протягом двох місяців до призначення обстеження 5 лютого 2001 року та через вісім днів після нього, ситуація не була такою, де б позитивні дії з боку держави могли б продовжити життя дитині та усунути ризик смерті.

Висновок

Відсутність порушення статті 2 Конвенції (право на життя).

Рішення в цій справі ухвалено Палатою 6 червня 2023 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

СТАТТЯ 5 КОНВЕНЦІЇ (ПРАВО НА СВОБОДУ ТА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАНИСТЬ)

GAPONENKO v. Latvia (№ 30237/18)

Обставини справи

Справа стосувалася затримання заявника у 2018 році та його ув'язнення за різні стверджені кримінальні правопорушення, що полягали у вчиненні дій, спрямованих проти національної незалежності та розпалювання ненависті. В період з серпня 2017 року по квітень 2018 року він розмістив в соціальних мережах низку повідомлень щодо російсько-латвійських відносин. Заявник висловлювався про НАТО, мовну політику в Латвії та російську меншину в Латвії. Серед іншого, він заявляв, що НАТО присутнє в Латвії з метою залякування російськомовної меншини. Також він висловлювався про загрозу ядерної війни на території Латвії.

Заявник, Aleksandrs Gaponenko – громадянин Латвії та політичний активіст, який виступав за права російськомовної меншини в Латвії.

Серед іншого, пан Gaponenko висловлювався наступним чином:

- *«Присутність НАТО в Латвії має на меті не протидіяти російській армії, а придушувати можливі повстання російського населення в Латвії».*
- *«Переслідування [Латвією] російського населення дає росії підстави для втручання».*
- *«Я бачу, що ситуація веде до війни, спровокованої Заходом проти росії і російської діаспори. Вона почнеться з мови та права дітей навчатися своєю мовою».*
- *«Націонал-соціалісти мають намір погрожувати етнічним меншинам і прикриваються американськими танками і вертольотами».*
- *«Правляча еліта Латвії вважає росіян другосортною расою. Тепер латишам потрібно буде платити кривавий податок. Щорічна депопуляція зростає з 1 % до 2 %, і латвійці як нація перестануть існувати в 2040 році, а не в 2060, як спочатку очікувалося».*
- *«росія завдасть у відповідь ядерного удару по авіабазі Лієлварде та військово-морській базі в Лієпая».*

У квітні 2018 року тодішня поліція безпеки затримала заявника за правопорушення, пов'язані з діями, спрямованими проти національної незалежності, суверенітету, територіальної цілісності, державної влади чи адміністративного порядку Латвійської Республіки у спосіб, не передбачений Конституцією, та підбурювання до національної, етнічної або релігійної ненависті або ворожнечі з використанням автоматизованої системи обробки даних. Його

було поміщено під варту, й строк дії цього запобіжного заходу було продовжено до 23 серпня 2018 року, після чого заявника було звільнено з-під варти.

У квітні 2022 року в іншій кримінальній справі заявника засудили за розпалювання ненависті з використанням автоматизованої системи обробки даних. Заявникові було призначено покарання у вигляді 10 місяців позбавлення волі умовно з іспитовим строком в 2 роки.

Посилаючись на пункти 1 та 3 статті 5 Конвенції (право на свободу та недоторканність) і статтю 10 Конвенції (свобода вираження поглядів), заявник скаржився, що його затримання і тримання під вартою не обґрунтовувалися розумною підозрою, і що його тримання під вартою порушило його свободу вираження поглядів.

Оцінка Суду

ЄСПЛ зауважив, що у квітні 2018 року Ризький регіональний суд постановив, що існувала «обґрунтована підозра» в тому, що заявник, який не заперечував створення (написання) дописів, вчинив правопорушення, про які йдеться. ЄСПЛ переконався, що посилання регіонального суду на ризик повторного вчинення правопорушення, як на підставу для обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, було в цій справі прийнятним.

Що стосується скарги заявника на те, що його тримання під вартою є помстою за його соціальну та політичну діяльність, пов'язану зі здійсненням свободи вираження поглядів, ЄСПЛ декілька разів наголошував, що певні обставини, які мають стримуючий вплив на свободу вираження поглядів, насправді надають зацікавленим особам – особам, які не були засуджені остаточним вироком – статус жертви втручання в здійснення свого права на таку свободу (див., наприклад, *Dink v. Turkey* та 4 інших, № 2668/07, § 105, 14 вересня 2010 року; *Altuğ Taner Akçam v. Turkey*, № 27520/07, §§ 70-75, 25 жовтня 2011 року; *Nedim Şener v. Turkey*, № 38270/11, § 94, 8 липня 2014 року *Ragıp Zarakolu v. Turkey*, № 15064/12, § 73, 15 вересня 2020 року; *Sabuncu and Others v. Turkey*, № 23199/17, § 223, 10 листопада 2020 року; і *Tuncer Bakırhan v. Turkey*, № 31417/19, § 70, 16 вересня 2021 року).

Суд також постановив, що поміщення під варту за обвинуваченнями, пов'язаними із заявами чи іншими формами вираження поглядів, за відсутності обґрунтованої підозри у вчиненні правопорушення у значенні підпункту «с» пункту 1 статті 5 Конвенції, тягне за собою також порушення статті 10 Конвенції, і послався на цей висновок, а саме, що досудове тримання заявника під вартою становило втручання, яке не мало жодних законних підстав у розумінні пункту 2 статті 10 Конвенції (див. *Ragıp Zarakolu*, згадане вище, §§ 75 і 79, а також *Sabuncu and Others*, згадане вище, §§ 226 і 230) (пункт 40 рішення).

У цій справі Суд вважав, що тримання заявника під вартою становило «втручання» у здійснення його прав за статтею 10 Конвенції. Однак, на відміну від обох цитованих вище справ проти Туреччини, Суд уже встановив, що тримання під вартою відповідало вимогам пункту 1 статті 5 Конвенції, включаючи наявність обґрунтованої підозри щодо заявника, адже він міг розпалювати ненависть та закликати своїми публікаціями до дій проти національної незалежності, суверенітету, територіальної цілісності та державної влади в неконституційний спосіб. ЄСПЛ також установив, що, посилаючись на ризик повторення подібних дій як на підставу для тримання заявника під вартою, Ризький регіональний суд не діяв свавільно. За цих обставин ЄСПЛ дійшов висновку, що оскаржуване втручання мало правову основу й переслідувало принаймні одну легітимну мету згідно з пунктом 2 статті 10 Конвенції, а саме «запобігання заворушенням або злочинам» (пункт 41 рішення).

Що стосується пропорційності такого втручання, то Суд повторив, що однією з головних характеристик демократії є можливість вирішення проблем шляхом публічного обговорення, і що будь-які вжиті заходи мають бути спрямовані на захист демократичного порядку від загроз для нього, і необхідно докладати всіх зусиль для захисту цінностей демократичного суспільства, таких як плюралізм, толерантність і широта поглядів. З цієї причини критика урядів і публікація інформації, яка, на думку лідерів країни, загрожує національним інтересам, як правило, не повинна притягувати до кримінальної відповідальності за особливо серйозні злочини, такі як належність до терористичної організації або сприяння такій організації, спроба повалення уряду чи конституційного ладу чи поширення терористичної пропаганди. Навіть якщо були висунуті такі серйозні обвинувачення, попереднє ув'язнення слід використовувати лише як винятковий крайній захід, коли всі інші заходи виявилися неспроможними повністю гарантувати належне провадження. У зв'язку із цим Суд постановив, що досудове тримання під вартою будь-кого, хто висловлює критичні погляди, має низку несприятливих наслідків як для самих затриманих, так і для суспільства загалом, оскільки застосування заходу, що тягне за собою позбавлення волі, неминуче матиме негативний вплив на свободу вираження поглядів, залякуючи громадянське суспільство та змушуючи мовчати тих, хто не погоджується, навіть якщо затриманий зрештою буде виправданий (див. *Mehmet Hasan Altan v. Turkey*, № 13237/17, §§ 210-12, 20 березня 2018 року, та *Şahin Alpay v. Turkey*, № 16538/17, §§ 180-82, 20 березня 2018 року) (пункт 42 рішення).

Повертаючись до загального контексту та обставин цієї справи, ЄСПЛ вважав, що вони суттєво відрізняються від обставин у всіх вищезгаданих справах проти Туреччини. По-перше, не бажаючи заздалегідь вирішувати долю майбутньої скарги за статтею 10 Конвенції, Суд відзначив специфічний делікатний соціально-політичний контекст, що лежить в основі публікацій заявника. Видається,

що у своїх послідовних дописах у Facebook заявник говорив, серед іншого, про нібито неминучі жорстокі конфлікти між латвійською державою та її російськомовними жителями й міжнародний збройний конфлікт, який переросте у ядерну війну між державами – членами НАТО (включаючи Латвію) та російською федерацією. У зв'язку із цим Суд не міг не помітити, що Латвія є сусідньою країною росії, а остання на той час уже вторглася в Грузію (див. *Georgia v. Russia* (II) [ВП], № 38263/08, §§ 36-39, 21 січня 2021 року) і отримала військовий і політичний контроль над частинами України (див. *Ukraine v. Russia (re Crimea)* (ухв.) [ВП], № 20958/14 і 38334/18, §§ 315-49, 16 грудня 2020 р., і *Ukraine and the Netherlands v. Russia* (ухв.) [ВП], № 8019/16, 43800/14 і 28525/20, §§ 690-97, 30 листопада 2022 року). За цих обставин слід зазначити, що точною метою, яку назвав регіональний суд в якості підстави для тримання заявника під вартою, була необхідність запобігти повторенню таких публікацій, які можуть *prima facie* становити злочини, визначені національним законодавством як тяжкі, спрямовані проти життєво важливих складових конституційного ладу держави та вчинені за допомогою онлайн-публікацій, доступних для широкої аудиторії (див., *mutatis mutandis*, *Savva Terentyev v. Russia*, № 10692/09, § 79, 28 серпня 2018 року). На думку Суду, у світлі конкретних обставин справи, які необхідно розглядати в їх сукупності, ця підстава не виглядала свавільною чи явно необґрунтованою. По-друге, ЄСПЛ надав особливого значення відносно короткій тривалості оскаржуваного заходу (чотири місяці й три дні; порівняйте з *Mehmet Hasan Altan*, § 198, *Tuncer Bakırhan*, § 78, і *Öğreten and Kanaat v. Turkey*, № 42201/17 і 42212/17, § 114, 18 травня 2021 року), наявність періодичного судового перегляду та той факт, що заявника було негайно звільнено після того, як слідчий суддя встановив, що тримання під вартою більше не було виправданим. За цих обставин ЄСПЛ погодився, що втручання було «необхідним у демократичному суспільстві» для досягнення своєї законної мети. Таким чином, цей аспект скарги заявника був явно необґрунтованим у розумінні пункту 3 (а) статті 35 Конвенції (пункт 43 рішення).

Оскільки заявник ставив під сумнів обґрунтованість пред'явлених кримінальних обвинувачень, і на основі інформації, наданої обома сторонами, Суд зазначив, що сторони не надали жодної інформації щодо подальшого розвитку справи після 2019 року. Це дало ЄСПЛ підстави припустити, що кримінальне провадження, яке було предметом цієї заяви, все ще перебуває на розгляді в суді першої інстанції, і заявник досі не був засуджений за жодне кримінальне правопорушення у цьому провадженні. Зважаючи на зазначене, цей аспект скарги заявника був передчасним і явно необґрунтованим у значенні статті 35 § 3 (а) Конвенції (пункт 44 рішення).

Зрештою, оскільки скаргу заявника за статтею 10 Конвенції можна розуміти як таку, що стосується його неможливості переглядати соціальні

медіаплатформи та публікувати в них дописи під час перебування у в'язниці, а також доносити свої ідеї до зовнішнього світу в тій мірі та у спосіб, у який він бажав, ЄСПЛ перш за все повторив, що тримання під вартою обов'язково має наслідком невід'ємні обмеження реалізації деяких фундаментальних прав, і що певний захід контролю за контактами ув'язненого із зовнішнім світом є необхідним, і сам по собі не є несумісним з Конвенцією. Крім того, статтю 10 Конвенції не можна тлумачити як таку, що накладає загальне зобов'язання надавати ув'язненим доступ до Інтернету або до певних вебсайтів (див. *Kalda v. Estonia*, № 17429/10, § 45, 19 січня 2016 року; *Jankovskis v. Lithuania*, № 21575/08, § 55, 17 січня 2017 року, і, *mutatis mutandis*, відповідно до статті 8 Конвенції, *Khoroshenko v. Russia* [ВП], № 41418/04, §§ 106 і 123, ЄСПЛ 2015, і *Subaşı and Others v. Türkiye*, № 3468/20 та 18 інших, § 77, 6 грудня 2022 року). Це правда, що за деяких обставин обмеження ув'язненого у використанні Інтернету може становити втручання в його або її право на отримання інформації, гарантоване статтею 10 Конвенції. Однак у цій справі заявник не вказав про жодний випадок, коли б він просив отримати доступ до Інтернету чи певного вебсайту, а адміністрація пенітенціарної установи відмовила у такому проханні. Крім того, відповідно до пункту 1 статті 35 Конвенції Суд може розглядати справу лише після того, як усі національні засоби правового захисту було вичерпано. З матеріалів справи не слідувало, що заявник подавав будь-які скарги до національних органів влади щодо можливих обмежень його обміну інформацією із зовнішнім світом (пункт 45 рішення).

Висновок

Заяву визнано неприйнятною.

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 23 травня 2023 року, опубліковане 15 червня 2023 року і є остаточним.

СТАТТЯ 6 КОНВЕНЦІЇ (ПРАВО НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД)

ERIK ADAMČO v. Slovakia (№ 19990/20)

Обставини справи

Справа стосувалася стверджуваної несправедливості кримінального провадження, в межах якого заявника було визнано винним за двома епізодами обвинувачення у співучасті у вбивстві, вчиненому в контексті організованої злочинності, з огляду на роль, яку в цьому провадженні відіграли показання співучасників, які погодилися співпрацювати зі стороною обвинувачення в обмін на імунітет або інші переваги (*výhody*). У Словаччині таких людей називають обвинуваченими, які співпрацюють (*spolupracujúci obvinení*), свідками, які співпрацюють (*spolupracujúci svedkovia*), або в просторіччі «покаянними» (*kajúcnici*). Це порушувало питання за статтею 6 Конвенції.

Як було встановлено національними судами, у 1997 році особу А було вбито біля гірського перевалу в центральній Словаччині. Кілька осіб на чолі з В безпосередньо брали участь у вбивстві. Суди також встановили, що на зустріч зі своїми вбивцями А підвезли троє осіб, у тому числі заявник і С.

20 та 24 червня 2014 року заявника було обвинувачено за двома епізодами обвинувачення у співучасті у вбивстві за підозрою в причетності до вбивства А та D. Обвинувачення ґрунтувалися, зокрема, на показаннях В, С та Е. 21 квітня 2015 року до суду було направлено обвинувальний акт.

2 березня 2017 року Жилінський окружний суд визнав заявника винним і призначив покарання у вигляді 25 років позбавлення волі. Було встановлено, що він брав участь у насильницькому перевезенні А до В, знаючи, що А буде вбито, що він разом зі своїм братом найняв Е вбити D, і що він допомагав Е у вчиненні вбивства.

Засудження, головним чином, ґрунтувалося на показаннях безпосередніх учасників убивств, а саме В, С та Е, а також інших свідків, які знали про вбивства від виконавців.

У відповідь на заперечення заявника про те, що показання В, С і Е фактично були показаннями від злочинців, які отримали переваги за надання показань стороні обвинувачення, суд заявив, що він дослідив ці показання «особливо ретельно», і розглянув «особливо уважно» внутрішню логіку, послідовність їхніх показань, та узгодженість з іншими наявними доказами.

Той факт, що свідки, про яких йдеться, користувалися перевагами, відповідало закону. Ці свідки викривали не лише заявника, а й інших осіб, особливо самих себе. Було б нелогічно, якби вони казали неправду. До того,

окружний суд зазначив, що Е пояснив, чому він змінив свою початкову версію на ту, що інкримінувала заявника.

Хоча мова йшла про надзвичайно серйозні правопорушення, вони були звичайною справою для відповідних свідків у той час, тому будь-які невідповідності в їхніх показаннях є незначними.

Якби ці свідки надали відпрацьовані показання під тиском слідства, то такі не мали б неузгодженостей. Тому можливі невідповідності з об'єктивними доказами не підірвали правдивість їхніх показань, а продемонстрували, що свідки описали дійсно те, що вони пережили.

Заявник оскаржив вирок до апеляційного суду, спираючись на свої аргументи, висловлені в суді першої інстанції й вказавши, що В, С та Е фактично були злочинцями, й не могли бути свідками.

27 червня 2017 року регіональний суд відхилив його апеляцію. Він встановив, що аргументи заявника в основному стосувалися оцінки доказів і обґрунтування його засудження. Далі апеляційний суд процитував значні уривки з вироку суду першої інстанції, схваливши його висновки та додавши, що не виключається, що обвинувальний вирок, певною мірою, має ґрунтуватися на показаннях співучасників, і не вимагається, аби такі показання підтверджувалися іншими доказами. Важливо, щоб такі докази були піддані ретельній перевірці. У даній справі засудження заявника ґрунтувалося на показаннях низки свідків, які співпрацювали зі стороною обвинувачення, що зіштовхнулися з сукупністю інших доказів. У цьому процесі показання свідків, які співпрацювали зі стороною обвинувачення підлягали «вільній оцінці доказів» у розумінні статті 2 § 12 Кримінального процесуального кодексу, «так само як і будь-які інші докази».

17 квітня 2019 року Верховний суд визнав неприйнятною касаційну скаргу заявника. Характер його перегляду не дозволяв повторно перевірити показання співучасників як такі. Прийнятність таких доказів відображала зацікавленість суспільства в розслідуванні та переслідуванні найнебезпечніших злочинців. Такі докази повинні були оцінюватися за методом вільної оцінки, як і будь-які інші докази. Цей метод не передбачав способу встановлення того чи іншого факту. Це питання має розглядатися в кожній конкретній справі з урахуванням індивідуальної доказової ситуації.

У своїй заяві до ЄСПЛ заявник скаржився за пунктом 1 та підпунктом «d» пункту 3 статті 6 Конвенції на те, що провадження проти нього було несправедливим, оскільки його засудження свавільно обґрунтовувалося на показаннях свідків, які співпрацювали зі стороною обвинувачення в обмін на певні переваги, зокрема імунітет.

Оцінка Суду

Загальні принципи

Окрім іншого ЄСПЛ також повторив, що Конвенція не забороняє національному суду покладатися на викривальні показання, надані співучасником, навіть якщо відомо, що цей свідок відомий у кримінальних колах (див. *Xenofontos and Others v. Cyprus*, nos. [68725/16](#), [74339/16](#) та [74359/16](#), §§ 77 та 79, 25 жовтня 2022 року, з наступними посиланнями). Однак використання показань, наданих свідками в обмін на імунітет або інші переваги, може поставити під сумнів справедливість провадження проти обвинуваченого та може порушити складні питання тією мірою, в якій за своїм характером такі показання є відкритими для маніпуляцій та можуть надаватися виключно для того, аби отримати переваги, запропоновані в обмін, або для особистої помсти. Таким чином, не можна недооцінювати ризик того, що особу можуть звинуватити та судити на підставі неперевірених показань, які не обов'язково є безкорисливими (див. *Habran and Dalem v. Belgium*, nos. [43000/11](#) та [49380/11](#), § 100, 17 січня 2017 року) (пункт 59 рішення).

У цій справі заявника у 2017 році було визнано винним за двома епізодами обвинувачення у співучасті у вбивстві двох осіб у 1997 та 1999 роках. З огляду на вплив часу, характеру вчинених організованою групою злочинів та інші фактори, сторона обвинувачення зіштовхнулася зі значними проблемами доказування, і засудження по суті ґрунтувалося переважно на показаннях свідків. Визнаючи, що В, С та Е були ключовими свідками, Уряд, тим не менше, стверджував, що засудження не ґрунтувалося виключно або вирішальною мірою на їхніх показаннях. У зв'язку з цим він посилався на показання свідків і експертів, а також на інші види доказів (пункт 60 рішення).

ЄСПЛ зазначив, що експертиза у справі головним чином стосувалася причини та механізму смерті жертв, і що вона не мала прямого відношення до того, хто їх вбив. Попри той факт, що жертви померли, а причина та механізм смерті не заперечувалися, і В, С та Е зізналися у тому, що були відповідальними за вбивства або іншим чином безпосередньо причетними до них, вирішальним фактором з точки зору кримінальної відповідальності заявника був його зв'язок з вбивствами, якщо він мав місце. З цього приводу не було надано експертних чи будь-яких інших об'єктивних доказів. Що стосується вбивства А, то суди встановили зв'язок, оскільки заявник був серед тих, хто доставив його до Б, знаючи, що його збираються вбити. Цей зв'язок ґрунтувався на показаннях В і С. Що стосується вбивства D, то зв'язок заявника з ним як підрядника та співучасника ґрунтувався на показаннях Е. Будь-які інші показання свідків були з чужих слів. За цих обставин ЄСПЛ визнав, що засудження заявника значною мірою ґрунтувалося на показаннях В, С та Е (пункт 61 рішення).

Оскільки ці показання були надані співучасниками, які, як стверджується, отримали переваги в обмін на викривальні показання щодо заявника, ЄСПЛ повинен з'ясувати, як заперечення заявника щодо цих показань розглядалися на національному рівні та чи забезпечили органи влади належний ступінь перевірки його питань (див. *Adamčo v. Slovakia*, № 45084/14, § 59, 12 листопада 2019 року), беручи до уваги, що необхідна інтенсивність такої перевірки корелює з важливістю переваги, яку співучасник натомість отримує за надані ним показання (див. *Erdem v. Germany* (ухв.), № 38321/97, 9 грудня 1999 року) (пункт 62 рішення).

Хоча суди не заперечували наявності розбіжностей в показаннях В і С, вони визнали їх несуттєвими й, оскільки показання В щодо часу смерті А відрізнялися від висновку експертів, суди відзначили, що один з експертів сам визнав, що людську помилку не можна повністю виключати (див. пункт 19 цього рішення). ЄСПЛ вважав, що визначення часу смерті А мало особливе значення, оскільки можлива затримка в часі між моментом передачі А до В, та вбивством А, ставила під сумнів існування наміру убити А як тільки його передали В, обізнаність про що сприяла засудженню заявника (пункт 65 рішення).

До того, суди зазначили, що причини С для надання показань стороні обвинувачення були роз'яснені (див. пункт 22 цього рішення). Однак, немає жодних ознак того, що вони звернули будь-яку увагу на ці причини або на характер і обсяг переваг, які отримали В і С, окрім загального твердження про те, що надання переваг в обмін на інкримінуючі показання від співучасника відповідало закону (пункт 66 рішення).

Стосовно Е заявник зазначив, що вироком, який набрав законної сили, його було виправдано за обвинуваченням у вбивстві D, і що повторний судовий розгляд після його зізнання було відхилено з підстави того, що воно не узгоджувалося з іншими доказами. У будь-якому разі інкримінуючі показання Е мали багато неузгодженостей, і не могли бути відокремлені від того факту, що йому фактично було надано імунітет відносно 4 вбивств (див. пункти 15 і 25 цього рішення) (пункт 67 рішення).

Суди відзначили беззаперечний факт того, що виправдання Е відбулося за іншої доказової ситуації, аніж при засудженні заявника, й вирішили, що відмова у повторному судовому розгляді справи Е не мала жодних наслідків. На додаток, вони надали перелік пояснень неузгодженостей у його показаннях, у тому числі суперечність з висновками експертів щодо сторони тіла жертви, в яку було здійснено постріл (пункт 68 рішення).

ЄСПЛ вважав, що різні висновки, до яких дійшли національні суди щодо правдивості показань Е у провадженні з розгляду клопотання про повторний перегляд справи, та занепокоєнь заявника щодо розгляду його справи, а також обґрунтування судів на користь прийняття іншого рішення, в останньому випадку,

були явно недостатні. Аналогічним чином, пояснення національних судів щодо неузгодженостей в показаннях свідка Е, особливо щодо показань експертів, створили враження, що вони намагалися виправдати прийняття його версії подій, а не піддати її критичному аналізу (пункт 69 рішення).

Однак у цій справі національні суди підійшли до деяких заперечень заявника в такий спосіб, що явно спотворив зміст відповідних показань (доказів), покликаючись на аргументацію, якій явно бракувало узгодженості. Про це свідчить, наприклад, підтвердження правдивості показань свідків, які співпрацювали зі стороною обвинувачення, а не того, що таку правдивість підірвали неузгодженості між цими показаннями та іншими об'єктивними доказами, а також неминуха розбіжність виправдання неузгодженостей в показаннях Е наслідком стресу, завданого унаслідок вбивства D, у той час, як неузгодженості в показаннях співучасника пояснюються звичним для нього та осіб, з якими він співпрацював, характером вчинених правопорушень (див. пункти 21 та 22 цього рішення) (пункт 71 рішення).

На відміну від справи *Xenofontos and Others* (згадана вище, § 80), корисливі мотиви з боку В, С та Е не були виключені (пункт 72 рішення).

Фактично суди не приділили жодної помітної окремої уваги обсягу і характеру переваг, отриманих будь-яким із цих свідків у обмін на інкримінуючі показання щодо заявника, не зважаючи на його конкретні аргументи з цього приводу та не зважаючи на його здатність перехресного допиту цих свідків (пункт 73 рішення).

Проте, переваги, про які йде мова, видаються досить значними, особливо у випадку С та Е, які принаймні тимчасово були захищені від судового переслідування за одне (С) та чотири (Е) епізоди вбивства. Хоча В дійсно було обвинувачено у вбивстві А, жодної інформації, яка б демонструвала розвиток подій і результати відповідного провадження ЄСПЛ не було надано. Хоча кримінальне провадження щодо С та Е було розпочато або відновлено, і попри їхні зізнання та час, що спливав, немає жодних ознак того, що вони дійсно постали перед судом (пункт 74 рішення).

Що стосується наявності та ефективності будь-яких гарантій, ЄСПЛ зазначив, що, хоча КПК регулює тимчасове призупинення пред'явлення обвинувачень так призупинення кримінального переслідування щодо осіб, які співпрацювали (див. пункти 41 і 42 цього рішення), як видається, не існує будь-яких законодавчих рамок чи усталеної практики щодо таких питань, як імунітет для цих винних осіб. З урахуванням етапу досудового розслідування, на якому відбуваються такі домовленості, вони здійснюються за виключної відповідальності органів прокуратури, за відсутності будь-якого елементу судового контролю (див. згадане вище рішення у справі *Adamčo*, § 70). Хоча у своїй апеляції, касаційній скарзі та конституційній скарзі заявник послідовно

та детально ставив під сумнів характер та обсяг переваг, наданих В, С та Е у зв'язку з обставинами його справи, його аргументи отримали не більше ніж абстрактні відповіді (пункт 75 рішення).

Підсумовуючи, з огляду на важливість показань В, С та Е для судового розгляду щодо заявника, ЄСПЛ встановив, що виходячи з конкретних обставин цієї справи, їх використання під час судового розгляду не супроводжувалося належними гарантіями для забезпечення загальної справедливості провадження (там само, § 71, і на відміну від *Habran and Dalem*, згадане вище, § 117).

Таким чином, ЄСПЛ дійшов висновку, що судовий розгляд справи заявника не відповідав гарантіям справедливості, передбаченим статтею 6 Конвенції. Отже, було порушення статті 6 Конвенції.

Висновок

Порушення статті 6 Конвенції (право на справедливий суд).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 1 червня 2023 року і набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

ALONSO SAURA v. Spain (№ 18326/19)

Обставини справи

Справа стосувалася тверджень заявниці за пунктом 1 статті 6 і статтею 14 Конвенції, а також статтею 1 Протоколу № 12 до Конвенції про те, що національні органи влади не навели належних підстав для обрання іншого кандидата на пост президента Голови Вищого суду провінції Мурсія (*the Murcia High Court of Justice*), і що їхні рішення були свавільними та дискримінаційними щодо неї за ознакою статі.

Наказом від 14 жовтня 2014 року постійний комітет Генеральної ради правосуддя (*the General Council of the Judiciary*) (далі – Рада) оголосив публічний конкурс на посаду Голови Вищого суду провінції Мурсія на п'ятирічний строк. Відповідно до чинного закону, опублікованого в Офіційному державному віснику (*the Official State Gazette*) з оголошенням про конкурс, Рада має право на свій розсуд приймати рішення про призначення, але водночас на неї поширюються правила, передбачені цим законом (див. пункт 22 цього рішення).

Голова Вищого суду провінції Мурсія має як судові, так і виконавчі повноваження оскільки його або її обов'язки включають керівництво Цивільною та Кримінальною Палатами Вищого суду та Адміністративної палати суду (*Sala de Gobierno*, відповідальний за виконавчі та адміністративні обов'язки цього суду) в тому числі.

На цю посаду претендували троє суддів: заявниця, пан М. Р. Н. та пан А. Р. Г. Усі кандидати подали свої заяви з необхідними документами та зробили перед Радою усні виступи (презентації); виступи були записані, а записи були передані ЄСПЛ, а також документи щодо кожного кандидата.

Після отримання додаткових звітів (трьох від палат Ради, одного від Адміністративної палати Вищого суду провінції Мурсія та ще одного від Асоціації адвокатів Картахени) і після виступів (презентацій) з кандидатами, Рада 29 січня 2015 року прийняла рішення про призначення пана М. Р. Н. Головою Вищого суду провінції Мурсія на п'ятирічний строк. Заявниця, не погоджуючись із рішенням більшості, подала скаргу до Верховного суду.

Рішенням від 10 травня 2016 року Пленум Верховного суду на пленарному засіданні частково задовольнив апеляцію заявниці, скасував рішення Ради, і зобов'язав її прийняти нове рішення, надавши більш детальне обґрунтування щодо заслуг особи, яка призначається на посаду.

Після цього рішення третій кандидат – пан А. Р. Г., відкликав свою заяву. 26 травня 2016 року засідаючи у формі пленарного засідання Рада, яка складалася з двадцяти одного члена, знову вирішила призначити на цю посаду пана М. Р. Н. Обґрунтування цього рішення починалося з розгляду трьох

моментів. По-перше, було заявлено, що в оголошенні про вакансію не зазначалося про надання переваги певному виду заслуг кандидатів, і що Рада повинна оцінювати їхні заслуги; що недопустимо встановлювати будь-яку шкалу різних заслуг, і що конституційна роль Ради надає їй широкі повноваження в питаннях призначення, і жодна третя установа, якою б вона не була, не може посягати на цю конституційну функцію; все це, на думку Ради, цілком відповідало рішенню Верховного суду.

По-друге, Рада зазначила, що найважливішим елементом для її рішення були виступи (презентації) кандидатів, які записувалися. Повторивши, що заявниця об'єктивно мала більше заслуг, як уже було зазначено у рішенні Верховного суду від 10 травня 2016 року, у третьому пункті рішення Рада розглянула пропозиції кожного кандидата (фактично план дій на посаді) (див. пункти 10 і 11 цього рішення). Рада вирішила, що пропозиції пана М. Р. Н. були набагато кращими пропозицій заявниці. Різниця між ними на користь пана М. Р. Н. характеризувалася як «безперечна, очевидно безперечна, навіть переважна». Пропозиції заявниці були охарактеризовані як «мізерні, загальні та дуже банальні». Зокрема, наступні три пункти пропозицій пана М. Р. Н. були охарактеризовані як визначні: розробка (розгортання) «нового судового офісу», розвиток медіації, підвищення рівня управління та прозорості Вищого суду провінції Мурсія. В інших пунктах рішення Рада оцінювала деякі заслуги кандидатів, наприклад, знання заявницею і паном М. Р. Н. ситуації в регіональних судах, якість судових рішень, наданих на оцінку обома кандидатами, і їхній досвід роботи в управлінні судами тощо.

Заявниця оскаржила це друге рішення Ради. Рішенням від 27 червня 2017 року Верховний суд відхилив апеляцію заявниці та більшістю голосів (17 з 32) підтримав рішення Ради. 15 суддів висловили окремі думки, а один висловив збіжну думку.

У рішенні вказувалося, що рішення Ради відповідало попередньому рішенню Верховного суду. Він підкреслив, що справа стосувалася дискреційного призначення, щодо якого Рада мала дуже широкі повноваження з оцінки та вибору, які були додатково розширені, коли, як в цій справі, посада, яка мала бути заповнена, мала урядову складову. Верховний суд вважав, що Рада належним чином обґрунтувала призначення іншого кандидата на посаду, і що вона зробила це без упередженості чи зловживання повноваженнями. З цього приводу Верховний суд зазначив, що Рада звернула увагу на об'єктивні вимоги, за якими заявниця отримала позитивну оцінку, а саме: стаж роботи в судовій системі, робота в колегіальних органах; наявність суддівської практики не лише в кримінальних, а й у цивільних судах; кількість і тип ухвалених нею рішень. Далі Рада оцінила п'ять суб'єктивних вимог, а також зробила спеціальну та широку оцінку програми дій кожного з кандидатів.

Як було зазначено, 15 суддів в трьох окремих думках висловили свою незгоду й один суддя склав одну збіжну думку. У своїх окремих думках щодо незгоди з рішенням судді вважали, що Рада у своєму рішенні від 26 травня 2016 року не виконала вимог рішення Верховного Суду від 10 травня 2016 року, оскільки оцінка заслуг двох кандидатів не була здійснена відповідно до тверджень Верховного суду в його рішенні. Вони також стверджували, що об'єктивні заслуги заявниці перевищували заслуги іншого кандидата.

Заявниця подала апеляцію *amparo*. Конституційний суд визнав апеляцію *amparo* неприйнятною через відсутність явного порушення будь-якого конституційного права, але зробив це на основі мотивування рішення.

Заявниця скаржилася на те, що рішення Ради від 26 травня 2016 року та Королівський Указ про призначення Голови Вищого суду провінції Мурсія не надали достатніх підстав для вибору кандидата, і що рішення Ради не відповідало рішенням Верховного суду від 10 травня 2016 року. Вона посилалася на пункт 1 статті 6 і статтю 14 Конвенції, а також на статтю 1 Протоколу № 12 до Конвенції.

Оцінка Суду

(а) Загальні принципи

ЄСПЛ повторив, що згідно з його усталеною практикою, яка відображає принцип, пов'язаний із належним здійсненням правосуддя, рішення судів і трибуналів повинні належним чином вказувати на причини, на яких вони ґрунтуються. Міра, до якої застосовується цей обов'язок наводити причини може змінюватися залежно від характеру рішення та має визначатися у світлі обставин справи (див. *García Ruiz v. Spain* [GC], № 30544/96, § 26, ECHR 1999-I). Не вимагаючи детальної відповіді на кожен аргумент, висунутий скаржником, це зобов'язання передбачає, що сторони судового провадження можуть розраховувати на отримання конкретної та чіткої відповіді на аргументи, які є вирішальними для результату цього провадження (див., серед інших рішень, *Ruiz Torija v. Spain*, 9 грудня 1994 року, §§ 29-30, Series A № 303-A, та *Ramos Nunes de Carvalho e Sá v. Portugal* [GC], № 55391/13 та 2 інших, § 185, 6 листопада 2018 року) (пункт 34 рішення).

ЄСПЛ далі повторив, що до його функцій не входить розгляд стверджуваних помилок права або факту, допущених національними судами, за винятком випадків і тією мірою, в якій вони можуть порушувати права та свободи, захищені Конвенцією (див. згадану вище справу *García Ruiz*, § 28), наприклад, якщо можна вважати, що вони є рівнозначними «несправедливості» в порушення статті 6 Конвенції. ЄСПЛ не повинен діяти як орган четвертої інстанції, а отже не ставитиме під сумнів згідно з пунктом 1 статті 6 Конвенції оцінку національних

судів, якщо тільки їхні висновки не можна вважати довільними або явно необґрунтованими (див., наприклад, *Dulaurans v. France*, № 34553/97, §§ 33–34 та 38, 21 березня 2000 року; *Khamidov v. Russia*, № 72118/01, § 170, 15 листопада 2007 року; *Andelković v. Serbia*, № 1401/08, § 24, 9 квітня 2013 року; та *Bochan v. Ukraine (№ 2)* [GC], № 22251/08, §§ 64–65, ECHR 2015). Рішення національного суду не можна кваліфікувати як свавільне настільки, аби завдати шкоди справедливості розгляду, якщо для цього не наведено жодних причин або якщо наведені причини ґрунтуються на явній фактичній чи юридичній помилці, допущеній національним судом, що призвело до «відмови в правосудді» (див. *Moreira Ferreira v. Portugal (№2)* [GC], № 19867/12, § 85, 11 липня 2017 року) (пункт 35 рішення).

(b) Застосування цих принципів у цій справі

Стосовно цієї справи ЄСПЛ перш за все відзначив, що першим рішенням Верховного суду від 10 травня 2016 року було скасовано рішення Ради та зобов'язано останню надати більш детальне обґрунтування щодо заслуг особи, яка має бути призначена на посаду (див. пункт 13 цього рішення). Своім новим рішенням від 26 травня 2016 року Рада знову призначила пана М. Р. Н. на посаду, і заявниця знову звернулася до Верховного Суду (пункт 36 рішення).

У своєму рішенні від 27 червня 2017 року Верховний суд дуже детально проаналізував друге рішення Ради (див. пункт 17 цього рішення). Спочатку він вирішив, що Рада виконала попереднє рішення Верховного суду та надала достатні причини для свого вибору пана М. Р. Н. Далі Верховний суд здійснив оцінку різних елементів, які Рада взяла до уваги, такі як тривалість служби кандидатів у судовій системі, характер їх досвіду роботи та його відповідність посаді, про яку йдеться, їхні лідерські якості та програма дій кожного з кандидатів. Він погодився з обґрунтуванням Радою свого вибору іншого кандидата. У зв'язку із цим Верховний суд підкреслив, що Рада користується широкими повноваженнями щодо дискреційних призначень, зокрема у випадках, коли посада, яку потрібно заповнити, мала урядову складову, як і в цій справі (пункт 37 рішення).

ЄСПЛ відзначив, що заявниця мала можливість висловити свої думки під час усного виступу (презентації) перед Радою. Крім того, вона також могла оскаржити рішення Ради до Верховного суду та представити всі аргументи, фактичні та юридичні, які вона вважала доречними, у своїй апеляції до цього суду. Ці аргументи були розглянуті Верховним судом, який навів детальні причини для відхилення апеляції заявниці. Зрештою, він погодився з рішенням Ради про призначення іншого кандидата та наведеними в ньому причинами стосовно цього. ЄСПЛ також зазначив, що оскаржувані рішення були мотивовані як міркуваннями фактів, так і міркуваннями права. І Рада, і Верховний суд оцінили заслуги обох кандидатів, які видаються достатніми, а також їхні пропозиції.

Надання переваги одному з кандидатів, якщо обидва з них мають достатні заслуги для призначення на відповідну посаду, саме по собі не може вважатися таким, що суперечить вимогам пункту 1 статті 6 Конвенції. У зв'язку з цим ЄСПЛ також вказав на широку свободу розсуду Ради щодо ваги, яку вона надала заявам кандидатів. Верховний суд погодився з рішенням Ради, належним чином розглянувши процес призначення та причини, наведені Радою для вибору кандидата (пункт 38 рішення).

Не було продемонстровано, що висновки Верховного суду були свавільними чи явно необґрунтованими настільки, аби завдати шкоди справедливості провадження (див. *Moreira Ferreira*, цит. в цій справі, §§ 85 et seq.) (пункт 39 рішення).

Ураховуючи наведені вище міркування, ЄСПЛ вважав, що в цілому провадження, про яке йдеться, було справедливим для цілей пункту 1 статті 6 Конвенції. Отже, порушення цієї статті не було (пункт 40 рішення).

Висновок

Відсутність порушення пункту 1 статті 6 Конвенції (право на справедливий суд).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 8 червня 2023 року і набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

LAZARIS v. Albania (№ 48806/06)

Обставини справи

Справа стосувалася заочного слухання (*in absentia*) у цивільному провадженні у Верховному суді Албанії. Інформація про проведені судом слухання була оприлюднена в його приміщенні та на вебсайті. Судові повістки про виклик сторонам (заявникам) не вручалися.

Перший заявник помер у 2012 році. Його син і спадкоємець пан Nicholas Lazaris висловив бажання підтримати заяву від імені першого заявника. Другий заявник помер у 2021 році. Його спадкоємці, дочка Amalia Lappas та син Savva Lazaris, висловили бажання підтримати заяву від імені другого заявника.

Померлий батько заявників був власником земельної ділянки площею 2660 кв. м та одноповерхового будинку площею 101 кв. м, які були націоналізовані колишнім комуністичним режимом. Згодом на цій землі був побудований нафтопереробний завод. У 1994 році в результаті приватизації завод був проданий В. Р.. У 1995 році після звернення заявників Комісія м. Вльори з питань реституції майна та компенсації (далі – Комісія) визнала майнові права батька заявників на землю та вирішила повернути заявникам 335 кв. м та будинок, а решту ділянки, зайнятої нафтопереробним заводом, компенсувати державними облігаціями.

Заявники подали цивільний позов проти В. Р., Комісії та Національного агентства з приватизації (регіонального відділення у м. Вльора), вимагаючи скасування договору про приватизацію та повернення ділянки землі, зайнятої нафтопереробним заводом. Відповідно до довіреності від 2 липня 2003 року, посвідченої А. Д., нотаріусом у м. Вльорі, вони уповноважили Н. Б., що проживав у м. Хімарі, бути їхнім генеральним представником з повноваженням наймати адвоката для представництва їхніх інтересів. Відповідно до довіреності від 22 вересня 2003 року, посвідченої тим самим нотаріусом, Н. Б. уповноважив І. Д., адвоката, що практикує в Албанії, представляти заявників на всіх стадіях цього провадження.

26 квітня 2004 року Вльорський окружний суд задовольнив позов заявників. 19 листопада 2004 року Вльорський апеляційний суд залишив рішення без змін. І. Д. представляв заявників по справі під час проваджень в обох судах. Н. Б. також був присутній на засіданні в апеляційному суді.

7 липня 2005 року Верховний суд провів засідання за відсутності заявників та їх представників. Адвокат В. Р. та представник Національного агентства з приватизації надали усні пояснення з проханням задовольнити їхню скаргу. Верховний суд скасував рішення судів нижчих інстанцій та відхилив позовні

вимоги заявників, визнавши приватизацію законною. Суд не порушував питання про відсутність заявників у засіданні у своєму рішенні.

Згідно заяви Уряду, попереднє повідомлення про слухання було опубліковано в приміщенні Верховного суду та на його вебсайті відповідно до статті 482 Цивільного процесуального кодексу. Сторони не заперечували, що особисте повідомлення про слухання І. Д., Н. Б. або самим заявникам не було надіслано.

28 березня 2006 року Конституційний суд визнав скаргу заявників про те, що вони не були повідомлені про засідання Верховного суду, проведене за їх відсутності, неприйнятною без зазначення будь-яких причин.

Заявники скаржилися на те, що Верховний суд не повідомив їх про слухання у їхній цивільній справі та провів його за їх відсутності в порушення пункту 1 статті 6 Конвенції.

Оцінка Суду

Уряд пояснив відсутність особистих повідомлень про слухання у Верховному суді триваючим процесом введення точної системи поштових адрес в Албанії, який мав бути завершений у 2009 році. З огляду на характер провадження у Верховному суді, яке стосувалося лише питань права, присутність сторін не була обов'язковою. Хоча Конституційний суд не навів жодних підстав, його рішення у справі заявників відповідало його попередній прецедентній практиці. Відповідно до пояснень Уряду, йому не вдалося повідомити І. Д. про слухання, оскільки його адреси не було в матеріалах справи через те, що він її не зазначив. Враховуючи місце проживання заявників за кордоном, повідомлення про слухання шляхом публічного оголошення відповідало національному законодавству та дозволило протилежній стороні бути присутньою у Верховному суді.

Заявники стверджували, що у відповідь на запити їхнього адвоката канцелярія Верховного суду неодноразово інформувала його про те, що з огляду на високу завантаженість їхня справа не буде розглянута до вересня 2005 року. Розгляд справи у липні 2005 року, протягом незвично короткого для Верховного суду періоду часу та без інформування їх про дату слухання, позбавив їх права на доступ до правосуддя та справедливий розгляд, включаючи можливість відстоювати свою справу та представляти свої аргументи в останній інстанції, як це зробили їхні опоненти. Навіть якщо припустити, що було попереднє публічне оголошення про слухання, така практика не забезпечила б необхідних гарантій справедливого судового розгляду. Власні імена та адреси заявників, а також їх адвоката були відомі судам нижчих інстанцій, які легко повідомили їх адвоката про дати слухань перед ними та про апеляційну скаргу до Верховного суду.

ЄСПЛ ще раз наголосив, що у разі проведення усного слухання сторони мають право бути присутніми. Право на справедливий розгляд, гарантоване пунктом 1 статті 6 Конвенції, включає право сторін слухання подавати будь-які зауваження, які вони вважають доречними для своєї справи. Кожній стороні повинна бути надана відповідна можливість представити свою справу в умовах, які не ставлять її в суттєво невігідне становище щодо її опонента або опонентів, включаючи можливість коментувати всі заперечення, які можуть вплинути на рішення суду (див. *Andrejeva v. Latvia* [GC], № 55707/00, § 96, ECHR 2009). У випадках існування судів апеляційної та касаційної інстанцій, провадження в них повинно відповідати гарантіям статті 6 Конвенції (там само, § 97) (пункт 19 рішення)

У цій справі під час засідання 7 липня 2005 року Верховний суд у цивільному провадженні заявників розглянув касаційну скаргу, подану протилежною стороною, та заслухав усні подання цієї сторони. Він скасував ухвалені судами двох інстанцій рішення та відмовив заявникам у задоволенні позовних вимог. ЄСПЛ зазначив, що жодного особистого повідомлення сторонам провадження у Верховному суді не надсилалося. Цивільний процесуальний кодекс прямо не передбачав особистих повідомлень про засідання у Верховному суді (пункт 20 рішення)

ЄСПЛ нагадав, що стаття 6 Конвенції не може тлумачитися як така, що передбачає конкретну форму вручення судової пошти, і не є завданням Суду вказувати бажані способи спілкування з учасниками судового процесу; національні суди мають кращі можливості для оцінки ситуації у світлі практичних обставин. Роль Суду обмежується з'ясуванням того, чи наслідки застосування та тлумачення процесуальних норм були такими, що відповідають Конвенції (див. *Gankin and Others v. Russia*, № 2430/06 and 3 others, §§ 28 та 35, 31 травня 2016 року).

ЄСПЛ зауважив, що у рішенні Верховного суду від 7 липня 2005 року немає відомостей про неявку заявників на засідання. У ньому не зазначено, чи розглядав Верховний суд питання про те, чи було зроблено належне попереднє повідомлення про слухання, і які були причини, якщо вони були, аби вважати, що заявники були поінформовані про слухання, або чому слухання не слід було відкладати до їх належного повідомлення. Конституційний суд також не надав обґрунтувань для свого рішення від 28 березня 2006 року про відхилення скарги заявників щодо їхнього неповідомлення Верховним судом про судові засідання та проведення його за їх відсутності.

Відсутність підстав у національних рішеннях щодо повідомлення про слухання або необхідність присутності сторін з огляду на характер провадження не може бути виправлена *ex post facto* в судовому провадженні (див. *Gankin and Others*, згадане вище, §§ 41-42) (пункт 22 рішення)

За відсутності особистих повідомлень заявники, зокрема через свого адвоката, могли дізнатися про слухання лише проявивши ініціативу відвідати суд або переглянути його вебсайт. На думку Суду, від заявників не можна було обґрунтовано очікувати, що вони робитимуть це регулярно впродовж приблизно півроку після того, як вони дізналися про скаргу (див. *Neshev v. Bulgaria*, № 40897/98, §§ 38-39, 28 жовтня 2004 року).

ЄСПЛ нагадав, що, навіть якщо сторони демонструють певну відсутність старанності, наслідки, які їм приписують національні суди, мають бути співмірними з серйозністю їхніх помилок та урахувати загальний принцип справедливого розгляду (див. *Gankin and Others*, цитоване вище, § 27) (пункт 23 рішення).

Суд зазначив, що немає жодних ознак того, що були зроблені будь-які спроби, спрямовані на повідомлення адвоката заявників про слухання. Особа адвоката була відома, і суди мали нотаріально посвідчену довіреність, за якою І. Д. був уповноважений представляти заявників. Не було жодних труднощів повідомити його про попередні слухання, на яких він представляв заявників, або вручити йому судові рішення цих судів або скаргу, подану протилежною стороною до Верховного суду. Крім того, особа представника заявників Н. Б. також була відома, і відповідна довіреність була судам доступна. Очевидно, що особи заявників та місця їх проживання в США повинні були бути відомі судам. З огляду на викладене, не можна стверджувати, що Верховний суд не мав можливості належним чином поінформувати заявників або їх представників про слухання (див. рішення у справі *Dilipak and Karakaya v. Turkey*), № № 7942/05 та 24838/05, § 85, 4 березня 2014 року). Враховуючи те, що було поставлено на карту для заявників, а саме розгляд їхнього власного цивільного позову про право власності на земельну ділянку, а також майнові наслідки, необхідною є особлива ретельність з боку національних органів влади для забезпечення повного дотримання гарантій статті 6 Конвенції (див. *Aždajić*, §§ 70-71, цит. вище; та *Schmidt v. Latvia*, № 22493/05, § 95, 27 квітня 2017 року) (пункт 24 рішення).

Що стосується аргументу Уряду про те, що публічне оголошення про слухання дозволило протилежній стороні з'явитися до Верховного суду та представити свою справу, то цілком ймовірно, що публічне оголошення про слухання може досягти своєї мети у вигляді явки сторін до суду. Однак в іншому випадку та ж вимога щодо ретельності вимагає від суду вжити заходів для забезпечення дотримання права сторони бути присутньою, і суд може відкласти слухання до належного повідомлення (див. *Gankin and Others*, згадане вище, § 38, та *Gyuleva v. Bulgaria*, № 38840/08, § 41, 9 червня 2016 року) (пункт 25 рішення).

З урахуванням вищевикладеного, ЄСПЛ дійшов до висновку, що Верховний суд позбавив заявників можливості ефективно брати участь у своїй справі та користуватися рівністю сторін з протилежною стороною, що не відповідає його

обов'язку дотримуватися принципу справедливого судового розгляду. Такий недолік не було усунуто після того, як заявники дізналися про рішення Верховного суду.

Відповідно було порушено пункт 1 статті 6 Конвенції.

Висновок

Порушення пункту 1 статті 6 Конвенції (право на справедливий суд).

Рішення в цій справі ухвалене Комітетом 20 червня 2023 року та є остаточним.

UAB AMBERCORE DC AND UAB ARCUS NOVUS v. Lithuania (№ 56774/18)

Обставини справи

Ця справа, як і справа UAB Braitin v. Lithuania (№ 56774/18 та № 13863/19), стосувалася рішень про відмову компаніям-заявникам у наданні дозволу на реалізацію запланованих бізнес проєктів у м. Вільнюсі, оскільки вони становили загрозу національній безпеці, адже їхні акціонери мали зв'язки або з російськими спецслужбами, або з режимом Лукашенко в Білорусі. Одна з компаній-заявників хотіла створити сховище даних, друга – придбати інвестиційну компанію.

Заявники є компаніями з місцем знаходженням у Вільнюсі або поблизу нього, та здійснюють діяльність у сфері телекомунікацій: UAB AMBERCORE DC займається технологічними проєктами, а її дочірня компанія – UAB ARCUS NOVUS будує та розвиває центри обробки даних. Компанія Ambercore DC належить групі приватних інвесторів.

У 2016-2017 роках обидві компанії звернулися до литовської влади з проханням оцінити їх відповідність вимогам національної безпеки в контексті своїх відповідних проєктів, як того вимагає відповідне внутрішнє законодавство (Закон про підприємства та об'єкти, що мають стратегічне значення для національної безпеки, та інші підприємства, що мають значення для забезпечення національної безпеки).

Комісія, яка проводила оцінку, вирішила, що компанії-заявники не відповідали положенням, викладеним у цьому Законі, оскільки вони становили загрозу національній безпеці. Вона ґрунтувала свої висновки на звітах, поданих їй Департаментом державної безпеки (далі - «ДДБ»), які були засекречені.

Зокрема, комісія встановила, що акціонери UAB ARCUS NOVUS мали зв'язки з російськими спецслужбами. Один з акціонерів раніше працював у російських компаніях, безпосередньо пов'язаних з російською державою, включаючи «Газпром» та російські правоохоронні органи. Комісія висловила особливу стурбованість тим, що запланований центр зберігання даних може сприяти діяльності російської розвідки та кібершпигунству.

Компанії-заявники оскаржили ці рішення в адміністративних судах. У 2018 році Вищий адміністративний суд підтримав висновки комісії в обох справах, зокрема вважаючи, що компанії-заявники не відповідали критеріям, передбаченим відповідним національним законодавством для реалізації своїх проєктів.

Протягом усього адміністративного провадження компанії-заявники стверджували, що було порушено їхні права на захист, оскільки їм не було надано доступу до секретних документів, на яких ґрунтувалися рішення проти них. Суди

в обох справах запитували ДДБ, чи можливо розсекретити такі документи. ДДБ відповів негативно, заявивши, що документи повинні зберігатися в таємниці з міркувань суспільного інтересу.

Посилаючись, зокрема, на пункт 1 статті 6 Конвенції (право на справедливий суд) Конвенції, компанії-заявники скаржилися, що рішення проти них були несправедливими, оскільки були прийняті на основі доказів, які були засекречені і, таким чином, приховані від них.

Оцінка Суду

ЄСПЛ нагадав, що прецедентна практика Суду щодо принципу змагальності процесу та принципу рівності сторін, які є тісно пов'язаними та фундаментальними складовими концепції «права на справедливий суд» в розумінні пункту 1 статті 6 Конвенції, узагальнена у справі *Regner v. the Czech Republic* ([GC], № [35289/11](#), §§ 146-49, 19 вересня 2017 року).

ЄСПЛ зауважив, що секретна інформація, на якій комісія ґрунтувала свої висновки, не була надана ані компаніям-заявникам, ані їхнім адвокатам. Також ці секретні документи не були розголошені компаніям-заявникам під час провадження в адміністративних судах.

Далі Суд розглянув, чи були такі обмеження принципів змагальності та рівності сторін достатньо урівноважені іншими процесуальними гарантіями як у рішеннях комісії, так і в адміністративному судовому провадженні.

У даній справі Суд вважав, що комісія чітко обґрунтувала свої рішення, і тому навіть на цьому етапі компанії-заявники повинні були знати, чому їм не було надано дозвіл на реалізацію свого проекту.

Обсяг інформації, наявної у сторін у цій справі, збільшувався протягом усього подальшого адміністративного провадження. Він включав несекретні матеріали, такі як два рішення комісії, документи щодо структури акціонерів компаній-заявників, відповідну інформацію від правоохоронних органів Литви про те, чи представляють компанії загрозу національній безпеці, презентацію проекту центру обробки даних та відповідь ДДБ на шести сторінках на скаргу компаній-заявників.

Однак таке обмежене розкриття доказів було компенсовано під час адміністративного судового розгляду, який відбувся ще в грудні 2017 року, коли ДДБ надав 59 сторінок загальнодоступної інформації щодо конкретних бізнесменів у Білорусі, країні, що не є членом ЄС та НАТО, які перебували під санкціями ЄС за фінансову підтримку режиму Лукашенка.

В цілому, ЄСПЛ встановив, що національне законодавство та практика адміністративних судів забезпечили необхідний рівень захисту компаній-заявників.

По-перше, компанії-заявники мали можливість брати участь в адміністративному провадженні з метою захисту своїх інтересів шляхом усних слухань, проведених за їх клопотанням. Більше того, під час цих слухань компанії могли допитати акціонерів, які відіграли ключову роль у висновках проти них.

По-друге, секретна інформація не була єдиним доказом, на якому комісія та національні суди ґрунтували свої рішення, що підтверджувалося низкою інших незасекречених документів. Тому секретна інформація не була вирішальною у провадженні.

Нарешті, ЄСПЛ ще раз наголосив, що право на розкриття всіх відповідних доказів не є абсолютним і може підлягати обмеженням. У цій справі ЄСПЛ не знайшов жодних ознак того, що засекречування відповідних документів було свавільним або непропорційним.

Також Суд виснував, що обставини цієї справи відрізняються від тих, що були встановлені Судом у справі *Pocius v. Lithuania* (№ 35601/04, 6 липня 2010 року), у якій «файл оперативних записів» був визнаний суттєвим доказом ймовірної небезпеки заявника для суспільства та був досліджений під час закритого судового розгляду, а висновки литовських суддів просто були доведені до його відома.

Таким чином, національні суди належним чином реалізували свої повноваження з судового контролю з дотриманням особливої відповідальності, що вимагається від них у таких видах проваджень, як щодо необхідності збереження конфіденційності секретних документів, так і щодо оцінки обґрунтованості та законності рішень комісії, наводячи причини у своїх рішеннях з урахуванням конкретних обставин справи компаній-заявників.

Тому ЄСПЛ дійшов висновку, що обмеження права компаній-заявників на змагальність процесу та рівність сторін були компенсовані таким чином, що справедливий баланс між сторонами і правом компаній-заявників на справедливе слухання не було порушено.

Отже, в даному випадку не було порушення пункт 1 статті 6 Конвенції.

Висновок

Відсутність порушення пункту 1 статті 6 Конвенції (право на справедливий суд).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 13 червня 2023 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

SPERISEN v. Switzerland (№ 22060/20)

Обставини справи

Справа стосувалася кримінального провадження, порушеного щодо заявника, який заперечував неупередженість головуючого судді колегії суддів з розгляду апеляцій у кримінальних справах та повторного розгляду Суду Кантону Женева, який в апеляційному порядку, розглядав кримінальне обвинувачення щодо нього.

Заявник, Erwin Johann Sperisen, є громадянином Швейцарії та Гватемали, який народився в 1970 році. Він є колишнім генеральним директором Національної цивільної поліції Гватемали (НЦП). Наразі перебуває у в'язниці в м. Краухталі (Швейцарія).

У 2007 році, незабаром після відставки з посади голови НЦП, пан Sperisen покинув Гватемалу і оселився в м. Женеві зі своєю сім'єю.

20 липня 2007 року Женевське об'єднання синдикальних дій (Communauté genevoise d'action syndicale) та різні інші неурядові організації подали кримінальну скаргу проти заявника, звинувативши його у вчиненні кількох правопорушень під час його роботи в НЦП; зокрема, вони стверджували, що заявник брав участь у позасудових вбивствах у Гватемалі. 31 серпня 2012 року заявника було затримано на підставі ордеру, виданого Женевською державною прокуратурою.

З вересня 2012 року суд обрав щодо заявника запобіжний захід у вигляді тримання під вартою строком на 3 місяці. Строк дії цього запобіжного заходу регулярно продовжувався, і всі наступні клопотання заявника про звільнення були відхилені.

У обвинувальному акті від 10 січня 2014 року пану Sperisen було пред'явлено обвинувачення по суті, у тому, що він був співучасником у вбивстві шести ув'язнених і вбив сьомого під час операції «Pavo Real» 25 вересня 2006 року (пункт обвинувачення I.1), а також у тому, що він був співучасником у позасудовому вбивстві трьох ув'язнених під час операції «Gavilán» (пункти обвинувачення II.2 та III.3).

Вироком від 6 червня 2014 року кримінальний суд Кантону Женева виправдав заявника за обвинуваченням у вбивстві щодо подій 22 жовтня 2005 року (пункти обвинувачення II.2 і III.3 обвинувального акту) і засудив його за той самий злочин щодо операції «Pavo Real» від 25 вересня 2006 року (пункт I.1 обвинувального акту).

Вироком від 12 липня 2015 року колегія суддів з розгляду апеляцій у кримінальних справах та повторного розгляду Суду Кантону Женева («SPAR») визнала пана Sperisen винним у вбивстві за фактами, викладеними у пунктах II. 2

та III.3 обвинувального акту, та залишила без змін решту вироку суду першої інстанції. Заявник подав скаргу.

Рішенням від 29 червня 2017 року Федеральний Верховний суд скасував вирок від 12 липня 2015 року.

12 липня 2017 року пан Sperisen подав клопотання про звільнення, стверджуючи про недостатність доказів проти нього. 18 липня 2017 року суддя А.С.Ф.-В., як слідчий суддя, відхилила його клопотання.

27 вересня 2017 року пан Sperisen вперше заявив відвід судді А.С.Ф.-В.; по суті, він звинуватив її в упередженості, яка, як він стверджував, призвела до відхилення 18 липня 2017 року його клопотання про звільнення. Отримавши заяву про відвід, суддя А.С.Ф.-В. у своїх зауваженнях від 3 жовтня 2017 року зазначила, що відвід було подано з запізненням, і що в будь-якому випадку він має бути відхилений як необґрунтований.

9 жовтня 2017 року пан Sperisen вдруге заявив відвід судді А.С.Ф.-В., звинувативши її в упередженості, цього разу через деякі зауваження, які вона використала у своїх зауваженнях від 3 жовтня 2017 року.

Рішенням від 31 жовтня 2017 року СРАР відхилив заяви заявника про відвід на тій підставі, що, навіть якщо припустити, що вони не були подані із запізненням, такі заяви були необґрунтованими.

Вироком від 27 квітня 2018 року СРАР, засідаючи у складі колегії з семи суддів під головуванням судді А.С.Ф.-В., частково задовольнив апеляцію заявника та скасував вирок Кримінального суду Кантону Женева від 6 червня 2014 року. Він виправдав пана Sperisen за обвинуваченнями, викладеними в пунктах II.2 та III.3 обвинувального акту, але визнав його винним у пособництві та підбурюванні до вбивства за обвинуваченнями, викладеними у пункті I.1. Суд засудив його до 15 років позбавлення волі, при цьому час перебування під вартою повинен був бути вирахований з цього строку.

5 вересня 2018 року пан Sperisen оскаржив вирок від 27 квітня 2018 року, скаржачись на те, що, серед іншого, суддя А.С.Ф.-В. не була неупередженою.

Рішенням від 14 листопада 2019 року Федеральний Верховний суд підтримав засудження пана Sperisen. Що стосується стверджуваної відсутності неупередженості судді А.С.Ф.-В., суд постановив наступне: «... Федеральний Верховний суд постановив, що така підстава для апеляції є неприйнятною, оскільки відвід було заявлено із запізненням. З цього слідує, що це питання, яке виходить за рамки спору, викладеного в рішенні про передачу справи, не може бути переглянуто під загрозою поставлення під сумнів питання, яке є *res judicata* ...».

Посилаючись на пункт 1 статті 6 Конвенції заявник стверджував, що головуючий колегії суддів СРАР не мала неупередженості через певні зауваження, які вона виклала в ухвалі від 18 липня 2017 року та у своїх

зауваженнях від 3 жовтня 2017 року. Посилаючись на статтю 3 Конвенції заявник стверджував, що його було піддано поведженню, яке принижує його гідність через умови ув'язнення у в'язниці Champ-Dollon. Зрештою, посилаючись на пункт 3 статті 5 Конвенції він скаржився, що тривалість його тримання під вартою, превентивного затримання та домашнього арешту була необґрунтованою.

Оцінка Суду

Пункт 1 статті 6 Конвенції

Ухвала від 18 липня 2017 року

Суд взяв до уваги твердження заявника про те, що суддя А.С.Ф.-В. не мала неупередженості у своїй ухвалі від 18 липня 2017 року. ЄСПЛ зазначив, що стаття 58 Кримінального процесуального кодексу пропонує заявникові засіб правового захисту у формі відводу, який повинен бути заявлений «невідкладно». Однак, як у своєму рішенні від 30 січня 2018 року, так і у рішенні від 14 листопада 2019 року Федеральний Верховний суд постановив, що заявник не дотримався цих вимог.

ЄСПЛ не вбачив нічого незаконного в тому, як Федеральний Верховний суд встановив відповідні факти та застосував статтю 58 Кримінального процесуального кодексу в обставинах цієї справи. Заявник не дотримався застосовних правил, що було однією з умов, які повинні були бути виконані, щоб задовольнити вимогу вичерпання національних засобів правового захисту відповідно до статті 35 § 1 Конвенції.

З цього слідує, що скарга щодо стверджуваної відсутності неупередженості судді А.С.Ф.-В. через терміни, використані нею в ухвалі від 18 липня 2017 року, є неприйнятною через невичерпання національних засобів правового захисту.

Зауваження судді А.С.Ф.-В. від 3 жовтня 2017 року

По-перше, ЄСПЛ зауважив, що в матеріалах справи немає нічого, що вказувало б на те, що суддя А.С.Ф.-В. виявляла ворожість або недобррозичливість по відношенню до заявника з особистих причин. Як голова колегії СРАР, відповідальної за розгляд в апеляційному порядку кримінальної справи проти заявника, суддя А.С.Ф.-В. також була суддею у справі про тримання заявника під вартою. У відповідь на відвід заявника після скасування постанови про продовження його превентивного затримання, суддя А.С.Ф.-В. у своїх зауваженнях від 3 жовтня 2017 року повторила слова про те, що існує «достатньо доказів», які дозволяють припустити, що засудження заявника було «вірогідним» і матеріали кримінальної справи «продовжують[ли] доводити вину заявника».

Суд зазначив, що зауваження судді А.С.Ф.-В. щодо необхідності продовження попереднього ув'язнення заявника були зроблені не на початку кримінального розслідування у його справі, а тоді, коли матеріали розслідування вже були завершені та фіналізовані. ЄСПЛ вважав, що ці зауваження від 3 жовтня 2017 року виходили за рамки висловлення простої підозри; вони свідчили, що межа між оцінкою необхідності продовження попереднього ув'язнення заявника та встановленням його вини наприкінці судового розгляду стала дуже тонкою. З цього слідувало, що заявник міг обґрунтовано побоюватися, що суддя А.С.Ф.-В. мала упереджену думку про його вину коли через декілька місяців вона ухвалила рішення у його справі в якості члена колегії СРАР – де вона фактично головувала – та яка своїм вироком від 27 квітня 2018 року засудила його до 15 років позбавлення волі.

Як наслідок, Суд виснував, що побоювання заявника щодо того, що суддя А.С.Ф.-В. не була неупередженою, були об'єктивно обґрунтованими. На думку Суду, з цього слідувало, що апеляційний суд, тобто колегія СРАР під головуванням судді А.С.Ф.-В., яка визначила кримінальне обвинувачення проти нього, не забезпечила гарантій неупередженості, що вимагаються пунктом 1 статті 6 Конвенції.

Отже, було порушено пункт 1 статті 6 Конвенції, оскільки вона гарантує право на неупереджений суд.

Інші статті Конвенції

З огляду на свій висновок про порушення пункту 1 статті 6 Конвенції, ЄСПЛ зазначив, що не було необхідності окремо розглядати прийнятність або суть інших скарг за статтею 6 Конвенції.

З приводу стверджуваного порушення статті 3 Конвенції, Суд зазначив, як і Уряд, що заявник не порушував скарги щодо умов утримання в СРАР. Тому ця скарга була непринятною через невичерпання національних засобів правового захисту.

Щодо стверджуваного порушення пункту 3 статті 5 Конвенції, Суд повторив, що період тримання під вартою, який слід ураховувати відповідно до пункту 3 статті 5 Конвенції, починається тоді, коли особа була затримана або взята під варту, і закінчується, коли вона була звільнена та/або було визначено (розглянуто) обвинувачення. У цій справі такий період закінчився 27 квітня 2018 року, датою, коли СРАР засудив заявника після повторного розгляду його кримінальної справи в апеляційному порядку. Заявник подав свою скаргу до Суду 27 травня 2020 року, що значно перевищує шестимісячний строк, і тому його скарга за пунктом 3 статті 5 Конвенції є непринятною, оскільки подана поза часом.

Висновок

Порушення статті 6 Конвенції (право на справедливий суд).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 13 червня 2023 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

KUBÁT AND OTHERS v. The Czech Republic (№ 61721/19 та 5 інших)

Обставини справи

У цій справі заявники, які є діючими суддями, скаржилися на те, що їхні вимоги щодо ретроактивної виплати різниці їх заробітної плати були відхилені через те, що зміни до законодавства, якими коефіцієнт множення, що використовувався для розрахунку заробітної плати суддів та був зменшений на період 2011-2014 років, були скасовані Конституційним судом лише *pro futuro*. Вони скаржилися, зокрема, на те, що обґрунтування рішень національних судів були недостатніми (пункт 1 статті 6 Конвенції), що їхні законні очікування отримати повну заробітну плату за відповідний період не виправдалися (стаття 1 Першого протоколу до Конвенції) і що вони зазнали дискримінації порівняно з іншими державними службовцями та іншими особами (стаття 14 Конвенції у поєднанні зі статтею 1 Першого протоколу до Конвенції).

Закон № 236/1995 регулював питання нарахування заробітної плати та інших виплат Президенту Чеської Республіки, членам Парламенту та Уряду, державним службовцям та співробітникам певних державних органів, суддям і членам Європейського парламенту (далі – Закон про заробітну плату). База заробітної плати суддів розраховувалася шляхом множення середньої номінальної місячної заробітної плати в некомерційному секторі на коефіцієнт множення. До 31 грудня 2010 року стаття 3(3) цього Закону передбачала, що цей коефіцієнт множення становить 3.

З 1 січня 2011 року в цю статтю було внесено зміни і цей коефіцієнт множення було зменшено з 3 до 2,5. Закон про заробітну плату також було доповнено пунктом 3b, підпункт 1 якого встановлював, що в 2011 році базова зарплата для суддів становитиме 54 005 чеських крон (що становило зменшення на 5% порівняно з 2010 роком, хоча середня номінальна місячна зарплата в некомерційному секторі з урахуванням потрібного коефіцієнту в 2011 році мала збільшитися до 69 300 чеських крон завдяки відновленню механізму валоризації), а підпункт 2 – що в 2012 році вона складатиме 56 849 чеських крон.

Питання конституційності вказаних новел розглядалося Конституційним судом, в результаті чого ним було прийнято три послідовні рішення.

Рішенням № Pl. ÚS 16/11 від 2 серпня 2011 року Конституційний суд скасував розділ 3b(1) Закону про заробітну плату з 12 вересня 2011 року (дата публікації рішення). У своєму рішенні він підкреслив, що єдиним наслідком такого скасування було вилучення цього положення з чеського правового порядку, а не фактичне створення нового законодавства шляхом «відродження» положення, яке було раніше скасовано. З процедурних причин, пов'язаних із відсутністю в апелянта права вимагати скасування статті 3(3) Закону про

заробітну плату, Конституційний суд не розглядав це положення, і коефіцієнт 2,5 залишився в силі.

Рішенням № Pl. ÚS 33/11 від 3 травня 2012 року Конституційний суд скасував статтю 3b(2) з 1 червня 2012 року (дата публікації рішення). Він також дійшов висновку, що зниження коефіцієнта множення становило непропорційне втручання, яке було спрямоване лише на суддів, і скасував коефіцієнт 2,5, встановлений у статті 3(3), починаючи з 1 січня 2013 року.

В обох цих рішеннях Конституційного суду були відсутні прямі вказівки на їх дію *ex nunc* або *pro futuro* або на право суддів на ретроактивну виплату їхніх вимог щодо заробітної плати. В результаті цих двох рішень Конституційного суду до розділу 3(3) було внесено зміни і з 1 січня 2013 року вказаний коефіцієнт було збільшено до 2,75.

Пізніше рішенням № Pl. ÚS 28/13 від 10 липня 2014 року Конституційний суд визнав встановлення коефіцієнту 2,75 неконституційним, оскільки він застосовувався лише до суддів, однак скасував його з 1 січня 2015 року, коли і почала діяти нова редакція статті 3(3), якою визначений коефіцієнт множення знову встановлювався на рівні 3. У цьому рішенні Конституційний суд зазначив, що незважаючи на те, що законодавець протягом тривалого часу навмисно діяв неконституційно, він має взяти до уваги той факт, що ретроактивна виплата різниці становитиме значне та непередбачене втручання у державний бюджет, що неминуче посилить напругу між суспільством і суддями. Конституційний суд також зазначив, що не може не врахувати той факт, що ретроактивна виплата буде стосуватися сум, нарахованих у період, коли Чеська Республіка переживала фінансову кризу, або здійснюватиметься на етапі, коли вона повільно оговтуватиметься від неї. Таким чином, таке рішення, ймовірно, не викликало б симпатії з боку суспільства та могло б потенційно послабити позицію суддів і зганьбити їх діяльність. Більше того, Конституційний суд не вважав, що застосування коефіцієнта 2,75 створить настільки нестерпну ситуацію, що вона обов'язково потребуватиме виправлення – не лише *pro futuro*, а й «заднім числом». Він також вважав, що судді, які повинні були представляти справжню еліту суспільства, повинні були не тільки бути професійними та демонструвати сильну трудову етику, але також бути більш щедрими та поступливішими, ніж інші групи.

Однак оскільки положення, що стосувалися зниженого коефіцієнта множення, були визнані Конституційним судом неконституційними лише *ex nunc/pro futuro*, судді не змогли відшкодувати різницю в зарплаті за період 2013-2014 років (тобто різницю між зарплатою, яку вони фактично отримували в цей період, і сумою, яка була б їм виплачена у разі застосування коефіцієнта 3).

29 грудня 2014 року Верховний суд задовольнив позов судді, якої немає серед заявників, і зобов'язав державу виплатити їй різницю в її зарплаті за період

2011-2012 років (рішення № 21 Cdo 1440/2014). У 2015 році це рішення було частково скасовано Конституційним судом на тій підставі, що принцип *ex nunc/pro futuro* застосовувався не лише до виплати різниці в окладах суддів за період 2013-2014 років, а й за період 2011-2012 років.

Інша частина рішення Верховного суду № 21 Cdo 1440/2014, відповідно до якої базова заробітна плата позивачки була визначена неправильно, оскільки відповідний розрахунок не відображав (беручи до уваги середню номінальну заробітну плату в некомерційному секторі), чи працював отримувач цієї середньої заробітної плати повний робочий день чи лише неповний робочий день – залишилася незмінною.

У лютому 2015 року представники Уряду та судової влади досягли мирової угоди, згідно з якою держава зобов'язалася виплатити суддям різницю між зарплатою, фактично виплаченою у 2012-2014 роках, і сумою, яку вони отримали б, якби було застосовано правильний розрахунок базової заробітної плати відповідно до рішення Верховного суду № 21 Cdo 1440/2014. Судді, які приймали умови цієї угоди, відмовлялися від усіх інших претензій до держави щодо нарахування та виплати зарплати за період 2011-2014 років. Можливість укласти таку угоду була надана всім суддям, і зрештою близько 96 % з них підписали її. Заявники відмовилися укласти таку угоду, і подали відповідні позови до суду, вимагаючи, *inter alia*, ретроактивної виплати різниці в їхніх зарплатах. Ці позови не були задоволені національними судами в цій частині з огляду на наведені вище висновки Конституційного суду. Відповідні конституційні скарги заявників також не були задоволені.

Оцінка Суду

За пунктом 1 статті 6 Конвенції заявники скаржилися на те, що національні суди (включаючи Конституційний суд) недостатньо обґрунтували рішення, винесені в їхніх справах, обмежившись посиланням на існуючу практику Конституційного суду. Вони стверджували, зокрема, що суди не розглянули всі аргументи та докази, які вони надали з метою спростування аргументації рішень Конституційного суду 2013 та 2015 років, які, на їхню думку, не містили достатнього пояснення того, чому вони скасовували положення відповідного законодавства лише *ex nunc*.

Дослідивши документи, надані сторонами, та їхні доводи, Суд дійшов висновку, що рішення національних судів про відхилення вимог заявників були достатньо обґрунтованими і що не має підстав вважати, що цивільне провадження у справах заявників було несправедливим з інших причин.

Суд погодився із висновком Конституційного суду про те, що його рішення були застосовними до справ заявників і суди нижчих інстанцій повинні були їх враховувати.

У розпочатих заявниками провадженнях (включаючи провадження в Конституційному суді) національні суди застосували вироблений Конституційним судом підхід щодо ретроактивної дії його рішень, які стосувалися заробітної плати суддів, а тому відмовили у запитуваній заявниками ретроактивній виплаті. Національні суди вважали, що заявники просто брали участь у полеміці щодо усталеної практики Конституційного суду. Хоча в інтересах юридичної визначеності ця практика могла бути скасована, лише якщо були б висунуті відповідні та надзвичайно переконливі аргументи, однак у справах заявників цього не відбулося.

Зважаючи на це, Суд вважав, що у провадженнях, сторонами яких були заявники, не було застосовано жодного підходу, який би не відповідав практиці Конституційного суду. Конституційний суд чітко роз'яснив причини, які спонукали його застосувати до вказаних справ загальну норму національного конституційного права, згідно з якою рішення про визнання законодавства неконституційним не мали зворотної сили.

За статтею 1 Першого протоколу до Конвенції заявники, за винятком п'ятого заявника, скаржилися на те, що їхні законні очікування отримати повну заробітну плату не були виправдані, навіть незважаючи на те, що законодавчі зміни, які передбачали зменшення їхніх зарплат, були визнані неконституційними.

Розглядаючи цю частину заяви, Суд нагадав, що перша і найважливіша вимога статті 1 Першого протоколу полягає в тому, що будь-яке втручання державного органу в мирне володіння майном повинно бути законним і переслідувати законну мету «в суспільних інтересах». Будь-яке втручання також має бути розумно пропорційним меті, яку потрібно досягти. Іншими словами, необхідно знайти «справедливий баланс» між вимогами загальних інтересів суспільства та вимогами захисту основних прав особи. Необхідний баланс не буде знайдено, якщо відповідна особа або особи повинні нести індивідуальний і надмірний тягар.

Суд звернув увагу на те, що скарги заявників не були безпосередньо пов'язані із втручанням, що відбулося у зв'язку із прийняттям законодавства, яке зменшило їх зарплати (поки це законодавство не було скасовано), а з тим фактом, що Конституційний Суд, визнавши це законодавство неконституційним, вирішив надати своїм рішенням чинності лише *pro futuro*. Це відрізняє цю справу від справи *Savickas and Others v. Lithuania* (ухв.), № 66365/09, 15 жовтня 2013 року), в якій Конституційний суд Литви визнав, що тимчасове зниження зарплати суддів під час економічної кризи було законним за умови дотримання певних гарантій,

і де механізми виплати суддям або їхнім спадкоємцям будь-якої невиконаної частини винагороди цих суддів були встановлені спеціальним законом, ухваленим парламентом Литви. Враховуючи особливі обставини цієї справи, Суд вважав, що втручання, яке оскаржується, підлягає розгляду за загальним правилом захисту власності згідно зі статтею 1 Першого протоколу.

Суд нагадав, що ним вже було визнано, що конституційний суд може надати законодавчому органу час для ухвалення нового законодавства, і таким чином залишити неконституційне положення чинним протягом перехідного періоду (див., *mutatis mutandis*, *Henryk Urban and Ryszard Urban v. Poland*, № 23614/08, § 65, 30 листопада 2010 року, та *Walden v. Liechtenstein (ухв.)*, № 33 916/96, 16 березня 2000 року). У зв'язку з цим Суд повторив, що надана вищому органу влади можливість до визначеного терміну привести відповідне законодавство у відповідність в результаті оголошення певних положень неконституційними (якщо, за виняткових обставин, цього вимагають міркування суспільних інтересів) не може розглядатися як несумісна з принципом законності.

Оскільки рішення Конституційного суду надати своїм рішенням дію *ex nunc / pro futuro* відповідало його попередній практиці та традиції чеського конституційного права, підхід, застосований Конституційним судом у цьому питанні і дотриманий національними судами у справах заявників, мав правову основу в національному законодавстві та практиці.

Розглядаючи питання законності мети оскаржуваного втручання, Суд зауважив, що у відповідних рішеннях Конституційний суд навів додаткові аргументи щодо того, чому скасування положень про заробітну плату суддів повинно охоплюватися правилом *ex nunc* (або навіть *pro futuro*). Суд визнав, що у цій справі Конституційний суд не міг не помічати напруженого соціального та політичного клімату, а також того факту, що виконавча та законодавча влада вважали заробітну плату суддів надто високою. Таким чином, він повинен був взяти до уваги час, який минув з моменту прийняття оскаржуваного законодавства, і підсумкову загальну суму одноразової виплати, яка мала б охопити ретроактивний період у кілька років і яка поклала б надто великий тягар на державний бюджет.

Вищезазначена мета втручання в права заявників, таким чином, ґрунтувалася на розгляді економічних і соціальних питань, для оцінки яких національні органи в принципі мають кращі можливості, ніж Суд. На думку Суду, він не міг не надати особливої ваги аргументам, висловленим пленарним засіданням вищого судового органу Чехії (тобто Конституційного суду, який засідає повним складом), які, здається, не були позбавлені розумної основи. Позиція заявників про те, що справжньою метою було маніпулювання їхніми зарплатами, не підтверджувалася жодним переконливим аргументом. Їхні міркування щодо відсутності виняткової ситуації та нібито помірному впливу, який

ретроактивна виплата мала б на державний бюджет, стосувалися скоріше пропорційності втручання.

Відповідно Суд дійшов висновку, що, виключаючи можливість ретроактивної виплати, Конституційний суд переслідував законну мету в загальних інтересах.

Далі Суд розглянув питання пропорційності втручання. Суд не знайшов достатніх підстав вважати довільною чи явно помилковою позицію Конституційного суду про те, що ретроактивна виплата буде стосуватися сум, нарахованих у період, коли Чеська Республіка переживала фінансову кризу, або здійснюватиметься на етапі, коли вона повільно оговтуватиметься від неї.

Найважливішим, на думку Суду, було те, що ніщо в матеріалах справи не давало йому підстав вважати, що оскаржуваний захід поставив під загрозу здатність суддів (включаючи заявників) виконувати свої судові функції незалежно та неупереджено (пор. *Zubko and Others v. Ukraine*, № 3955/04 та ін., § 68, 26 квітня 2006 року). Також не здається, що це втручання становило загрозу їхнім засобам існування (пор. згадане вище *Savickas and Others v. Lithuania*, § 94) – обставина, яку заявники не заперечували. Тому має значення той факт, що більшість суддів (але не заявники) відмовилися від подальших претензій за умовами мирової угоди з державою. Слід також зазначити, що згідно з даними, наданими Урядом, які не оскаржувалися заявниками, незважаючи на зменшення коефіцієнта множення протягом відповідного періоду за 2011-2014 роки і навіть порівняно з 2010 роком середньомісячна зарплата суддів підвищувалася майже щороку (81 485 чеських крон у 2010 році, 88 586 – у 2011 році, 85 293 – у 2012 році, 94 091 – у 2013 році та 97 014 – у 2014 році).

Тим не менш, Суд уважно поставився до аргументу заявників про те, що ситуація, яка оскаржується, була в кінцевому підсумку вигідною для держави, що дозволило їй заощадити вищезазначену суму (на шкоду суддям). Він вважав тривожною ту обставину, що, як вказав Конституційний суд, чеський законодавчий орган протягом тривалого часу діяв у навмисно неконституційний спосіб у питанні заробітної плати суддів, перевищуючи межі, встановлені довготривалою прецедентною практикою Конституційного суду. У зв'язку з цим Суд зауважив, що рівень винагороди суддів має бути встановлений таким чином, щоб захистити їх від тиску, спрямованого на вплив на їхні рішення і на їхню поведінку загалом (див. пункти 30-32 самого рішення, зокрема позицію Венеціанської комісії), і що неспроможність забезпечити, щоб судді отримували виплати, на які вони мають право за законом, є обставиною, яка може перешкоджати виконанню ними своїх судових функцій з необхідною самовідданістю (див., *mutatis mutandis*, згадане вище *Zubko and Others v. Ukraine*, §§ 68-69).

Суд повторив, що його завданням у цій справі була перевірка втручання, яке стало результатом рішення Конституційного суду про відмову у ретроактивній

виплаті суддям різниці в їхній заробітній платі, враховуючи, зокрема, той факт, що той самий суд уже скасував законодавство про зменшення зарплат суддів як таке, що не ґрунтувалося на економічному аналізі. Хоча подані заявниками скарги стосуються лише попередніх рішень Конституційного суду, той факт, що Конституційний суд вже ужив заходів для захисту законних інтересів суддів в тому, що стосується їх заробітної плати, неминуче має значення при проведенні оцінки пропорційності ненадання оскаржуваним рішенням зворотної сили щодо неконституційності законів про зменшення заробітної плати суддів. Як впливає з вищезазначених міркувань, Суд вважав, що за умови застосування статті 1 Першого протоколу до Конвенції будь-яке втручання у майнові інтереси заявників було пропорційним.

Суд також визнав неприйнятною скаргу заявників за статтею 14 Конвенції у її поєднанні зі статтею 1 Першого протоколу до Конвенції, визнавши, що заявники не довели, що з точки зору заробітної плати вони перебували в ситуації, аналогічній або відносно подібній до державних службовців, які обіймали керівні посади в урядових органах, або що їхню ситуацію можна порівняти з ситуацією працюючих пенсіонерів, яких стосувалося рішення Конституційного суду № Pl. ÚS 31/13 (*в цьому огляді не згадується*) або тих суддів, які уклали з державою згадану вище мирову угоду.

Висновок

Відсутність порушення пункту 1 статті 6 Конвенції (право на справедливий суд) та статті 1 Першого протоколу до Конвенції (захист власності).

Рішення в цій справі ухвалено Палатою 22 червня 2023 року та набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

TEMEȘAN v. Romania (№ 37113/17)

Обставини справи

Справа стосується стверджуваної відсутності неупередженості суддів, які остаточно вирішували трудовий спір між заявником та його роботодавцем.

У 1994 році заявника було призначено головою державного комерційного банку Б. У 1999 році цей банк був поглинутий іншим державним комерційним банком «Banca Comercială Română» (далі – BCR), в результаті чого заявника було звільнено з посади, яку він обіймав.

У 2003 році заявник подав позов проти BCR, вимагаючи поновити його на роботі. Остаточним рішенням від 8 квітня 2005 року Апеляційний суд м. Бухареста відхилив позов на тій підставі, що трудовий договір заявника був визнаний недійсним після злиття банку Б та BCR. Одним із суддів, які входили до складу колегії апеляційного суду, був суддя С.

Врешті-решт позовні вимоги заявника про його поновлення на роботі в BCR та виплату збитків було задоволено. Незважаючи на це, вищезазначене судове рішення не було повністю виконано, і заявника так і не поновили на роботі в банку.

У 2014 році BCR подав позов проти заявника, намагаючись визнати його трудовий договір недійсним з 2007 року. Рішенням від 16 грудня 2015 року Бухарестський регіональний суд відхилив позов BCR. Обидві сторони подали апеляції.

У Апеляційному суді м. Бухареста справу було передано на розгляд колегії у складі двох суддів, С. та У., проти яких заявник висунув заперечення та подав клопотання про відвід.

Стосовно судді С. заявник стверджував, що вона брала участь в ухваленні рішення від 8 квітня 2005 року, яке стосувалося фактично та юридично пов'язаного цивільного провадження між тими самими сторонами. Крім того, заявник стверджував, що суддя С. мала поточні банківські відносини з BCR, зокрема, непогашені позики, отримані від цього банку, хоча деталі зазначених позик йому не були відомі.

Стосовно судді У. заявник стверджував, що адвокат, який представляв BCR у провадженні, раніше був її начальником (з 1998 по 2000 рік), коли вона працювала директором департаменту в Міністерстві юстиції, а він був міністром. Заявник також стверджував, що під час провадження суддя У. отримала позику від BCR на суму приблизно 42 000 євро для фінансування придбання квартири. Умови позики були невідомі заявнику.

7 листопада 2016 року інша колегія Апеляційного суду м. Бухареста відхилила клопотання заявника про відвід зазначених суддів. На думку суду, участь судді у справі, у якій беруть участь ті самі сторони та яка стосується того

самого предмета, не була проблематичною, оскільки початкове рішення отримало силу *res judicata*, і це було гарантією для сторін. Відповідно, суддя не міг відступити від попереднього рішення не через марнославство, а тому, що цього не дозволяв закон. Що стосується попередніх професійних стосунків між суддею У. та адвокатом BCR, суд вважав, що вони не є доказом морального чи професійного підпорядкування. Зрештою, суд дійшов висновку, що немає проблеми з тим, що обидва судді були клієнтами BCR і отримали кредити від банку. Суд ухвалив, що BCR є однією з провідних фінансових установ на ринку, і судді, а також будь-які інші громадяни можуть брати в ньому позики.

17 листопада 2016 року колегія суддів Апеляційного суду м. Бухареста у складі суддів С. та У. задовольнила апеляційну скаргу, подану BCR на рішення Бухарестського регіонального суду від 16 грудня 2015 року, остаточно визнавши, що трудовий договір між BCR та заявником став недійсним у 2007 році.

Оцінка Суду

Загальні принципи щодо встановленої пунктом 1 статті 6 Конвенції вимоги про неупередженість були узагальнені Судом у справі *Micallef v. Malta* [GC], № 17056/06, §§ 93-99, ECHR 2009, де було встановлено, що наявність неупередженості для цілей пункту 1 статті 6 Конвенції має визначатися відповідно до суб'єктивного тесту, де повинні враховуватися особисті переконання та поведінка конкретного судді, тобто те, чи мав суддя будь-які особисті упередження чи небезсторонність у даній справі; а також відповідно до об'єктивного тесту, тобто шляхом з'ясування того, чи сам суд, і зокрема його склад, надають достатні гарантії для виключення будь-яких законних сумнівів щодо його неупередженості.

Суд підкреслив, що навіть зовнішні ознаки можуть мати певне значення. На карту поставлено довіру, яку суди в демократичному суспільстві повинні викликати у громадськості. Відповідно, будь-який суддя, щодо якого є законні підстави побоюватися відсутності неупередженості, має взяти самовідвід. Це означає, що при вирішенні питання про те, чи є в даній справі законні підстави побоюватися, що певний суддя неупереджений, позиція відповідної сторони є важливою, але не вирішальною. Вирішальним є те, чи можна вважати цей страх об'єктивно виправданим (див. *Wettstein v. Switzerland*, № 33958/96, § 44, ECHR 2000-XII).

Що стосується застосування суб'єктивного тесту до фактів цієї справи, Суд зазначив, що в цій справі немає нічого, що вказувало б на наявність будь-якої упередженості чи небезсторонності з боку суддів С. та У.

Щодо об'єктивного тесту, Суд із самого початку визнав, що обидва судді, які розглядали апеляційну скаргу та винесли остаточне рішення у справі щодо

заявника та BCR, були клієнтами останнього та мали непогашені позики, отримані від нього. Фактично, одна із суддів, У. отримала в BCR позику під час самого провадження у цій справі.

Розглядаючи аргументи Апеляційного суду м. Бухареста щодо того, що BCR був найбільшим банком на ринку, а тому судді, як і будь-яка особа, могли вільно користуватися його послугами без шкоди щодо їх неупередженості, Суд зазначив, що хоча у відповідний час BCR, можливо, і був провідним банком у Румунії, однак національні суди не стверджували, що відповідні судді не мали змоги отримати особисті позики в інших банках на ринку.

Крім того, на думку Суду, розумно припустити, що стосунки клієнта з його чи її банком були вирішальними для надання кредиту. Банки, як правило, мають певну свободу дій у встановленні та коригуванні умов позики. Таким чином, суддя, який опиняється в положенні приватного клієнта банку, який є стороною у справі, що має розглядатися таким суддею, може розумно сприйматися як небезсторонній. Заборгованість цьому банку може свідомо чи підсвідомо вплинути на процес прийняття рішення суддею, роблячи його або її більш схильними виносити рішення на користь банку. Такий стан речей, безсумнівно, поставив би під загрозу чесність судового процесу та підірвав би довіру суспільства до судової системи.

Таким чином, Суд вважав, що ситуація, коли всі члени колегії Апеляційного суду м. Бухареста були приватними клієнтами банку, який був стороною у справі, яка ними розглядалася, отримавши від нього кредити, могла викликати в заявника законні побоювання щодо того, що зазначена судова колегія не буде підходити до його справи з необхідною безсторонністю.

Висновок

Порушення пункту 1 статті 6 Конвенції щодо вимоги про безсторонній суд (право на справедливий суд).

Рішення в цій справі ухвалено Комітетом 20 червня 2023 року та є остаточним.

KHAVSHABOVA v. Georgia (№ 26134/19)

Обставини справи

Справа стосувалася стверджуваної несправедливості кримінального провадження у зв'язку із допитом двох основних свідків обвинувачення на стадії досудового розслідування за відсутності заявниці та за участю адвоката, призначеного без її відома, і позбавлення заявниці можливості допитати свідків обвинувачення в судовому засіданні.

26 липня 2016 року заявниця вчинила фізичний напад на Г. М., громадянку Азербайджану, яка в той час знімала її квартиру в м. Батумі. Свідками інциденту нібито були сестра потерпілої, її мати, брат і двоюрідний брат. Того ж дня за фактом події було розпочато розслідування за статтею 125 Кримінального кодексу (побиття). Г. М. пройшла медичний огляд, в результаті якого було встановлено, що у неї забій в області грудної клітки. Пізніше того ж дня та протягом наступних кількох днів її та чотирьох свідків допитав слідчий щодо обставин події. Заявниця та її мати також дали показання, підтверджуючи, що сварка мала місце, але стверджуючи, що це саме Г. М. напала на них. 27 липня 2016 року заявниця також пройшла медичне обстеження, в результаті якого було встановлено наявність у неї кількох синців різного розміру.

31 липня 2016 року керівник обласного бюро правової допомоги призначив адвоката Л. Р., який спочатку представляв інтереси заявниці під час слідства та в суді першої інстанції. 1 серпня 2016 року заявниці було офіційно пред'явлено обвинувачення проти неї в присутності перекладача та Л. Р.

4 серпня 2016 року сторона обвинувачення подала два клопотання про проведення допиту потерпілої та її сестри в присутності судді-магістрата відповідно до статті 114 Кримінального процесуального кодексу на тій підставі, що вони обидві повинні були залишити територію Грузії та повернутися до Азербайджану. Обидва клопотання містили контактні дані заявниці та її адвоката Л. Р.

Відповідні слухання відбулися того ж дня за участю ще одного адвоката заявниці, Б. Б. Згідно з відповідними судовими протоколами, у відповідь на запитання магістратських суддів про причини відсутності заявниці Б. Б. заявив, що «за її словами, вона не могла прийти», хоча «він не знав чому». З матеріалів справи не вбачається, що Б. Б. надав судді-магістрату дозвіл або інший процесуальний документ про призначення його захисником заявниці. Судді ухвалили, що за наявності адвоката, який діє від імені обвинуваченої, вони можуть продовжити слухання свідків, незважаючи на її відсутність. Відеозапис слухань свідків не проводився.

Незабаром після цього потерпіла, її сестра та трое інших свідків обвинувачення, які були громадянами Азербайджану, залишили Грузію.

Після перших кількох слухань, де заявницю представляв адвокат Л. Р., на засіданні 4 жовтня 2016 року заявниця призначила приватного адвоката за власним вибором.

Спочатку заявниця та її новий адвокат погодилися із клопотанням прокурора про заслуховування допиту потерпілої та її сестри в судовому засіданні. Однак пізніше, 18 липня 2017 року, захист подав клопотання про те, щоб вищевказані свідчення були оголошені неприйнятними. Захист стверджував, зокрема, що сторона обвинувачення включила обох свідків до списку свідків, які мають бути допитані в суді; отже, їх допит очікувався в суді, і за таких обставин зачитування їхніх досудових показань було незаконним. На думку захисту, права заявниці на захист були порушені через те, що вона не могла допитати цих свідків, що її ніколи не повідомляли про їх допит 4 серпня 2016 року, і що адвокат Б.Б. збрехав з цього приводу. З матеріалів справи не вбачається, що це клопотання було розглянуто під час судового розгляду справи заявниці.

14 листопада 2017 року за клопотанням сторони обвинувачення письмові показання решти трьох свідків обвинувачення також були прийняті як докази та зачитані. Тим часом Міський суд м. Батумі особисто заслухав заявницю, одного свідка захисту та ще одного свідка обвинувачення – сусідку заявниці, яка стверджувала, що не бачила самого інциденту, однак знала, що щось трапилось, коли побачила заявницю з поліцейськими та кількома іншими особами у дворі їхнього будинку.

8 січня 2018 року Міський суд м. Батумі виправдав заявницю, дійшовши висновку, що прокуратура не надала надійних і переконливих доказів її вини. Суд першої інстанції зазначив, що сторона обвинувачення не забезпечила присутність передбачуваної потерпілої та основних свідків обвинувачення під час судового розгляду та дійшов висновку, що він не може ґрунтувати своє рішення лише на показаннях відсутніх свідків, які не розглядалися в суді. Суд також зазначив, що решта медичних та інших доказів не підтверджують вину заявниці.

Апеляційний суд м. Кутаїсі залишив в силі рішення суду першої інстанції.

Натомість Верховний суд Грузії 30 листопада 2018 року скасував виправдувальний вирок щодо заявниці, визнавши її винною і оштрафувавши її на 500 грузинських ларі (еквівалент приблизно 170 євро). Верховний суд визнав встановленим, що потерпіла та головний свідок обвинувачення, її сестра, були допитані в присутності судді-магістрату за участю адвоката, який представляв інтереси заявниці. Ця процедура, передбачена статтею 114 Кримінального процесуального кодексу, забезпечила заявниці можливість реалізувати її право на захист і допитати свідків обвинувачення. Таким чином, показання, отримані під час такого огляду, у поєднанні з іншими непрямыми доказами, такими

як висновок медичного огляду про тілесні ушкодження потерпілої та показання сусідки, надані в суді, були достатніми для підтвердження вини заявниці.

Оцінка Суду

Стверджувані обмеження права на доступ до адвоката

Загальні принципи, які мають застосовуватися щодо обмеження права на доступ до адвоката та щодо справедливості провадження, були роз'яснені Судом у рішеннях у справах *Ibrahim and Others v. the United Kingdom* ([GC], № 50541/08, 505571/08, 50573/08 і 40351/09, §§ 257-65, 13 вересня 2016 року), *Dvorski v. Croatia* ([GC], № 25703/11, §§ 76-82, ЄСПЛ 2015), *Croissant v. Germany* (25 вересня 1992 року, § 29) і *Simeonovi v. Bulgaria* ([GC], № 21980/04, §§ 112-20, 12 травня 2017 року з подальшими посиланнями); Суд підтвердив ці принципи, нещодавно розглянувши справи *Beuze v. Belgium* ([GC], № 71409/10, §§ 119-50, 9 листопада 2018 року) та *Atristain Gorosabel v. Spain* (№ 15508/15, §§ 41-45, 18 січня 2022 року).

Суд зазначив, що в матеріалах справи немає жодного процесуального документа, який би свідчив про те, що заявницю було повідомлено про призначення Б. Б. другим адвокатом для її справи. З пояснень бюро правової допомоги випливало, що Б. Б. лише попросили терміново замінити Л. Р. один раз 4 серпня 2016 року під час досудового слухання свідків. Суд зазначив, що виконуючи свій обов'язок надавати сторонам кримінального провадження правову допомогу, якщо це передбачено національним законодавством, держава повинна проявити старанність, щоб забезпечити цим особам справжнє та ефективне користування правами, гарантованими статтею 6 Конвенції. Спосіб, у який Б. Б. було доручено розглядати справу заявниці, не відповідав вищевказаному критерію старанності та, як наслідок, спричинив обмеження її права на адвоката.

З огляду на обставини справи та надані пояснення Суд вважав, що не було жодних ознак того, що Б. Б. поінформував заявницю про допити свідків, які відбулися 4 серпня 2016 року, або про його участь від її імені в цій процедурі. Суд також відхилив аргумент Уряду про те, що держава не мала втручатися у відносини між адвокатом і клієнтом, оскільки заявниця навіть не була поінформована про призначення Б. Б. ні самим адвокатом, ні слідчим, ні бюро правової допомоги. Суд нагадав, що як він неодноразово зазначав, просте призначення захисника не забезпечує ефективної допомоги (див. *Artico v. Italy* від 13 травня 1980 року, § 33 та *Elif Nazan Şeker v. Turkey*, № 41954/10, § 55, 8 березня 2022 року).

Суд також зазначив, що двоє ключових свідків обвинувачення – передбачувана жертва та її сестра – були допитані за відсутності заявниці

та офіційно призначеного адвоката Л. Р. Їхні твердження становили важливу частину доказів, на яких ґрунтувалося остаточне засудження заявниці, незважаючи на чітке заперечення заявниці та обраного нею адвоката проти їх використання. За таких обставин, з огляду на важливість цієї конкретної процесуальної дії та незважаючи на те, що заявницю згодом належним чином представляв обраний нею захисник, Суд вважав, що спосіб призначення Б. Б. та його участь у слуханнях свідків без відома заявниці мали значний вплив на права заявниці на захист.

Довіра до показань відсутніх свідків

На думку Суду, заявницю не можна було вважати такою, що однозначно відмовилася від свого права на допит свідків, оскільки хоча початкова згода захисту на зачитування досудових показань потерпілої та її сестри під час судового розгляду могла сприйматися як відмова заявниці від права їх допитати у суді (див. *Murtazaliyeva v. Russia* [GC], № [36658/05](#), §§ 119-20, 18 грудня 2018 року), їх допит очікувався, оскільки вони були внесені до списку свідків обвинувачення, допущених для допиту в суді. Крім того, заявниця скаржилася в національних судах на нездатність допитати цих свідків під час судового розгляду та зрештою попросила визнати ці докази неприйнятними.

(a) Чи була вагома причина для неявки двох свідків обвинувачення на судові засідання

Як неодноразово зазначалося Судом, виїзд за кордон сам по собі не є достатньою причиною для виправдання відсутності відповідного свідка на судовому засіданні (див. *Seton v. the United Kingdom*, № [55287/10](#), § 61, 31 березня 2016 року; *Gabrielyan v. Armenia*, № [8088/05](#), § 81, 10 квітня 2012 року; *Paić v. Croatia*, № [47082/12](#), § 38, 29 березня 2016 року та *Al Alo v. Slovakia*, № [32084/19](#), §§ 48-52, 10 лютого 2022 року). Як це вимагається у справах про неявку свідків обвинувачення, Суд повинен перевірити, чи відповідні органи вжили всіх розумних зусиль для забезпечення явки свідків. У зв'язку з цим Суд зазначив, що суд першої інстанції визнав достатніми протоколи перетину кордону, які засвідчили, що свідки виїхали з країни. З матеріалів справи незрозуміло, яких конкретних заходів, якщо такі були, вжили національні органи влади, щоб забезпечити явку свідків під час провадження, навіть незважаючи на те, що їхнє місцезнаходження не було невідомим (пор. *Schatschaschwili v. Germany* [GC], № [9154/10](#), §§ 133-37).

У будь-якому разі Суд зазначив, що національні суди не розглянули аргумент заявниці про те, що вона не була належним чином представлена, коли двох відсутніх свідків допитували відповідно до процедури, передбаченої статтею 114 § 1 (b) Кримінального процесуального кодексу. Це був надзвичайно важливий

аргумент, оскільки він вказував на обов'язкову причину для забезпечення явки відсутніх свідків у судове засідання. З огляду на ці елементи, Суд визнав, що національні суди не доклали розумних зусиль у межах існуючої правової бази для забезпечення прибуття двох свідків обвинувачення. Таким чином, він зробив висновок, що не було вагомих причин для їх неявки.

(В) Чи були показання відсутніх свідків єдиною або вирішальною підставою для засудження заявниці

Суд зауважив, що суди всіх інстанцій вважали ці докази вирішальними. Єдиними двома додатковими доказами, на які Верховний суд покладався, коли визнав заявницю винною, були показання сусідки, яка просто підтвердила, що між заявницею і потерпілою була сварка, але вона нічого не бачила, і медичний висновок про тілесні ушкодження, яких зазнала потерпіла. Проте Верховний суд не взяв до уваги медичний висновок щодо різних тілесних ушкоджень, які отримала сама заявниця у результаті того самого інциденту.

Здійснюючи власну оцінку ваги показань відсутніх свідків, Суд зазначив, що інші докази, доступні судам, хоча й підтверджували факт сварки, самі по собі не були переконливими щодо вини заявниці, а тому він вважав, що показання передбачуваної жертви спірного інциденту та її сестри, яка була свідком інциденту, були принаймні «вирішальними», тобто визначальними для засудження заявниці.

(Г) Чи існували достатні фактори, здатні врівноважити неспроможність заявниці особисто допитати свідків у суді

Аналізуючи це питання, Суд визнав доречним дослідити такі елементи: підхід суду першої інстанції до неперевіраних доказів; наявність і силу інших викривальних доказів, а також процесуальні заходи, вжиті для компенсації відсутності можливості допитати свідків безпосередньо під час судового розгляду.

Суд зробив загальний коментар про те, що заявниця мала можливість висловити власну версію подій 26 липня 2016 року і тим самим поставити під сумнів достовірність показань ключових свідків обвинувачення.

Що стосується підходу національних судів до неперевіраних доказів, Суд зазначив, що в рішенні Верховного суду немає жодних ознак того, що він підходив до слів потерпілої та її сестри з будь-якою особливою обережністю або що він надавав меншої ваги їхнім твердженням. Навпаки, він ґрунтував засудження заявниці насамперед на їхніх свідченнях, не досліджуючи достовірність свідків як таких або надійність їхніх свідчень, і, крім того, вважаючи їх показання доказом, перевіреним судом. Стосовно останнього, Суд зазначив, що показання свідка, взяті в присутності судді-магістрату (слідчого судді), самі по собі не можуть

розглядатися як заміна права заявника допитати цього свідка в присутності судді першої інстанції, який зрештою і виносить рішення щодо його або її вини.

Щодо процесуальних заходів, спрямованих на компенсацію відсутності можливості безпосереднього допиту свідків у судовому засіданні, Суд зазначив, що за звичайних обставин він розглядав би досудову процедуру допиту свідків у присутності судді-магістрату як таку, що забезпечує сильні процесуальні гарантії для обвинуваченого, який не може допитати свідків під час фактичного судового розгляду. Однак враховуючи спосіб призначення Б. Б. та його участь у відповідній процедурі за відсутності заявниці, Суд вважав, що їй не було дозволено скористатися цією процедурною гарантією.

Суд повторив, що спосіб допиту свідків обвинувачення на стадії розслідування має велике значення для справедливості самого судового розгляду та, ймовірно, зашкодить йому, якщо ключові свідки не зможуть бути заслуханими судом, через що отримані на стадії розслідування докази будуть представлені безпосередньо на судовому засіданні. За таких обставин життєво важливо для визначення справедливості судового розгляду в цілому з'ясувати, чи на момент заслуховування свідків на стадії розслідування органи влади виходили з припущення, що свідки не будуть заслухані під час судового розгляду. Якщо слідчі органи вважали розумним, що свідок не буде допитаний на слуханні в суді першої інстанції, важливо, щоб стороні захисту була надана можливість поставити запитання свідку на стадії розслідування (див. згадане вище рішення у справі *Schatschaschwili*, §§ 156-57). Суд погодився із заявницею у тому, що двох свідків заслухали судді-магістрати, оскільки з огляду на їхнє неминуче повернення до Азербайджану органи прокуратури вважали, що існувала небезпека втрати їхніх свідчень. За таких обставин було ще важливіше, щоб відповідні органи належним чином надали заявниці можливість, передбачену положеннями національного законодавства, допитати двох ключових свідків на етапі розслідування в її присутності та / або в присутності обраного нею адвоката. Однак вони пішли на передбачуваний ризик, який згодом проявився у неможливості обвинуваченої допитати жертву та її сестру на будь-якій стадії провадження.

Наостанок Суд зробив суттєве зауваження про те, що національні суди не мали змоги переглянути відеозапис слухань свідків від 4 серпня 2016 року під час судових розглядів, оскільки такий запис не був зроблений. Як зазначено у справі *Schatschaschwili* (цитована вище, § 127), суди першої інстанції в різних правових системах вдаються до такої можливості, яка дозволяє їм, а також сторонам захисту та обвинувачення спостерігати за поведінкою свідка під час допиту та скласти більш чітке враження про його надійність. Ні заявник, ні судді не мали такої можливості в цій справі.

Висновок

Порушення пункту 1, підпунктів «с» та «d» пункту 3 статті 6 Конвенції (право на справедливий суд).

Рішення в цій справі ухвалено Палатою 29 червня 2023 року та набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

ISPIRYAN v. Lithuania (№ 11643/20)

Обставини справи

Справа стосувалася звільнення заявниці з посади директора державної школи під час кримінального провадження проти неї за отримання неправомірної вигоди й зловживання службовим становищем.

Заявниця народилася у 1978 році, є громадянкою Литви та проживає в м. Кельме. У серпні 2014 року муніципальна рада м. Шяуляя призначила заявницю директором Rasa Progymnasium, державної середньої школи в м. Шяуляї (далі – школа).

14 березня 2017 року заявницю було офіційно повідомлено про підозру в отриманні неправомірної вигоди. Стверджувалося, що вона отримала неправомірну вигоду від клінінгової компанії в обмін на вибір її тендера в процесі закупівлі: неправомірна вигода нібито щомісяця виплачувалася як зарплата особі, яка фіктивно працювала в клінінговій компанії, а саме чоловікові бухгалтера школи, який передавав гроші заявниці. Вона заперечувала звинувачення.

16 березня 2017 року окружний суд м. Шяуляя задовольнив клопотання прокурора та відсторонив заявницю від виконання обов'язків на шість місяців. Вона не оскаржувала це рішення суду. На підставі подальших клопотань прокурора, окружний суд м. Шяуляя продовжував строк відсторонення заявниці 5 грудня 2017 року, та 5 березня, 7 червня та 12 вересня 2018 року, кожного разу на наступні три місяці. У цих рішеннях наводилися по суті ті самі підстави, що й раніше, а також той факт, що під час іншого досудового розслідування заявницю підозрювали у впливі на свідків, що давало додаткові підстави вважати, що вона могла використовувати своє становище керівника для втручання в розслідування. Заявниця не оскаржувала жодного із цих рішень.

24 жовтня 2018 року було складено обвинувальний акт і заявниці було пред'явлено звинувачення в отриманні неправомірної вигоди. Справу передали на розгляд до Шяуляйського окружного суду. На момент подання до Суду останніх зауважень сторін (13 грудня 2022 року) кримінальна справа перебувала на розгляді суду першої інстанції.

Тим часом було порушено питання про звільнення заявниці з посади. Така пропозиція про звільнення обговорювалася двома відповідними комітетами муніципальної ради. В межах цього провадження М.В., заступник голови муніципальної адміністрації, вказував, що, звільнивши заявницю з посади, муніципальна рада не встановлює її вини. Це рішення про усунення заявниці з посади директора прийнято з підстав втрати довіри. Звільнення відбулося 5 жовтня 2018 року, і їй було надано вихідну допомогу в розмірі місячної зарплати.

16 квітня 2019 року Шяуляйський окружний суд відмовив у задоволенні позову заявниці до школи та муніципалітету про визнання її звільнення незаконним, поновлення на роботі та сплату відшкодування майнової і моральної шкоди. Суд постановив, що її звільнення з посади відбулося відповідно до закону. Муніципалітет був власником школи і мав право визначати порядок встановлення та припинення трудових відносин з директором. Користуючись цим правом, муніципальна рада діяла відповідно до статуту школи, який передбачав можливість звільнення або усунення директора, і який відповідав статті 104 § 1 Трудового кодексу. Суд відхилив аргумент заявниці про те, що лише керівники приватних юридичних осіб згідно з цією нормою законодавства можуть бути звільнені, встановивши, що стаття 104 Трудового кодексу не розрізняє юридичних осіб різних видів.

13 серпня 2019 року Шяуляйський регіональний суд відхилив апеляцію заявниці.

Шяуляйський регіональний суд дійшов висновку, що аргументи заявниці щодо презумпції невинуватості не мали правового значення, оскільки її було звільнено з посади через втрату довіри без будь-якої її провини. Її аргументи щодо стверджуваної дискримінації також не мали жодного значення для справи, адже ця справа не стосувалася законності рішень, прийнятих щодо будь-яких інших осіб.

14 листопада 2019 року Верховний суд відмовив у прийнятті до розгляду касаційної скарги заявниці на тій підставі, що в ній не порушувалося жодних важливих правових питань.

Посилаючись на пункт 2 статті 6 Конвенції (презумпція невинуватості) заявниця скаржилася, що її звільнення з посади в період, коли кримінальне провадження щодо неї тривало, було несумісним з презумпцією невинуватості.

Заявниця також скаржилася, що з нею поводитися менш сприятливо, ніж з іншими підозрюваними в кримінальному провадженні, і що різниця в поводженні становила дискримінацію.

Оцінка Суду

ЄСПЛ зазначив, що в березні 2017 року проти заявниці було порушено два кримінальні провадження за підозрою у вчиненні різних кримінальних правопорушень, пов'язаних з її посадою як директора школи, і що на момент прийняття рішення про її звільнення з посади ці провадження тривали. Таким чином, у відповідний час її було «обвинувачено у вчиненні кримінального правопорушення» у значенні статті 6 Конвенції (пункт 75 рішення).

Заявницю було звільнено з посади рішенням муніципальної ради м. Шяуляя через втрату довіри відповідно до статті 104 Трудового кодексу. ЄСПЛ вважав,

що причиною, через яку муніципальна рада визнала заявницю такою, яка втратила довіру, був той факт, що проти неї було відкрито кримінальне провадження та що на вимогу прокурора вона була відсторонена від виконання своїх обов'язків на час розгляду цього провадження. Таким чином, існував зв'язок між кримінальним провадженням і цивільним провадженням щодо звільнення з посади, що виправдовує розширення сфери презумпції невинуватості на останнє (див., *mutatis mutandis*, *Hrdalo v. Croatia*, № 23272/07, § 53, 27 вересня 2011 року) (пункт 76 рішення).

ЄСПЛ зауважив, що в цій справі ані муніципальна влада, ані суди, які розглядали законність звільнення заявниці з посади, не оцінювали суті будь-яких обвинувачень проти неї та не намагалися встановити, чи вчиняла вона будь-які дії, в яких її обвинувачували у кримінальному порядку (порівняйте згадане вище рішення у справі *Kemal Coşkun*). Натомість причиною її відсторонення був сам факт відкриття проти неї кримінального провадження та відсторонення від виконання своїх обов'язків (порівняйте згадане вище рішення у справі *Hrdalo v. Croatia*, п. 55) (пункт 78 рішення).

Суди, які розглядали справу заявниці, постановили, що стаття 104 Трудового кодексу, яка була правовою підставою для її звільнення з посади, надавала юридичним особам абсолютне та необмежене право на власний розсуд звільняти керівника організації. У зв'язку із цим вони посилалися на практику Верховного суду. Заявниця стверджувала, що прецедентне право Верховного суду обмежує таку дискрецію щодо суб'єктів публічного права. Однак ЄСПЛ повторив, що в його завдання не входить заміна національних судів і що насамперед національні органи влади, зокрема суди, мають вирішувати проблеми тлумачення національного законодавства (див. *Ramos Nunes de Carvalho e Sá v. Portugal* [ВП], № 55391/13 та 2 інших, § 186, 6 листопада 2018 року, і наведені в ньому справи). Він зазначив, що заявниця висловлювала ті самі аргументи в національних судах, які були відхилені в рішеннях, які не можна вважати свавільними чи явно необґрунтованими, і ЄСПЛ не мав підстав замінювати оцінку національних судів своєю власною оцінкою (пункт 79 рішення).

Заявниця також стверджувала, що зазначені необмежені свободи дій відкриті для зловживань, і що суб'єктам публічного права, зокрема, не можна дозволяти звільняти керівника організації з посади лише з тієї причини, що проти нього чи неї відкрито кримінальне провадження. У зв'язку із цим ЄСПЛ урахував мотиви, наведені національними судами та Урядом у цій справі, якими вони намагалися виправдати абсолютний характер права юридичної особи усунути керівника організації з посади. Зокрема, Верховний суд у кількох випадках постановляв, що абсолютний характер цього права впливає з важливості ролі керівника такої організації та довірчого характеру відносин між цією особою та організацією. Більше того, згідно з доводами Уряду в цій справі, керівники

суб'єктів публічного права підлягають особливо високим моральним стандартам, щоб зберегти довіру суспільства до таких організацій. ЄСПЛ також урахував подібну позицію, прийняту Конституційним судом Литви щодо державних службовців (пункт 80 рішення).

У будь-якому разі ЄСПЛ вважав, що в його роль не входить визначення підстав, за яких юридичним особам слід дозволяти звільняти керівника організації, або обсягу дискреційних повноважень, які вони повинні мати при цьому. Більше того, він повторює, що Конвенція не передбачає інституту *actio popularis*, і що завдання ЄСПЛ зазвичай полягає не в тому, аби переглянути відповідне законодавство та практику *in abstracto*, а в тому, аби визначити, чи спосіб, у який вони були застосовані до заявника або вплинули на нього, призвів до порушення Конвенції (див., серед багатьох інших рішень, *Roman Zakharov v. Russia* [ВП], № 47143/06, § 164, ECHR 2015) (пункт 81 рішення).

Відповідно ЄСПЛ не може визнати, що той факт, що заявницю було звільнено з посади на підставі втрати довіри під час кримінального провадження проти неї, сам по собі був несумісним із принципом презумпції невинуватості (пункт 82 рішення).

Натомість перед ЄСПЛ постало питання про те, чи під час провадження щодо звільнення заявниці з посади національні органи своєю поведінкою, мотивами своїх рішень або мовою, яку вони використовували у своїх міркуваннях, поставили під сумнів її невинуватість, і таким чином підірвали принцип презумпції невинуватості, гарантований пунктом 2 статті 6 Конвенції (див. *Vassilios Stavropoulos v. Greece*, № 35522/04, § 37, 27 вересня 2007 року, і *Teodor v. Romania*, № 46878/06, § 40, 4 червня 2013 року) (пункт 83 рішення).

Заявниця стверджувала, що мова, яка використовувалася під час засідань різних муніципальних органів і в поданнях муніципалітету під час провадження в суді, демонструвала, що органи влади справді вважали її винною. ЄСПЛ визнав, що деякі із цих слів не були бездоганними. Зокрема, під час засідання муніципальної ради було зазначено, що факт підготовки щодо заявниці обвинувального акту означав, що підозри проти неї «принаймні частково підтвердилися». Крім того, у своїх письмових поданнях до Шяуляйського окружного суду муніципалітет стверджував, що такі заходи, як відсторонення від виконання обов'язків, «застосовувалися лише у випадках серйозності та обґрунтованості підозр». ЄСПЛ наголосив, що муніципальна влада мала б бути особливо обережною у виборі слів (див., *mutatis mutandis*, *Paulikas*) (пункт 84 рішення).

Водночас ЄСПЛ повторив, що кожну заяву слід розглядати в контексті конкретних обставин, за яких вона була зроблена. ЄСПЛ зазначив, що на всіх засіданнях муніципальних комітетів і муніципальної ради неодноразово зазначалося, що ці органи не намагалися встановити винність заявниці у вчиненні

будь-якого кримінального правопорушення і що це можуть зробити лише суди, які розглядають кримінальну справу. Більше того, рішення про звільнення її з посади не ґрунтувалося на будь-якій провіні з її боку, оскільки воно включало вихідну допомогу, а під час національного провадження відповідачі, по суті, не стверджували, що заявниця вчинила будь-яку з дій, у яких її підозрювали. Відповідно ЄСПЛ не міг встановити, що будь-яка з оскаржуваних заяв, прочитана в контексті, в якому вони були зроблені, свідчила, що муніципальна влада поводитися із заявницею так, ніби вона була винною (пункт 85 рішення).

Викладених вище міркувань достатньо, щоб ЄСПЛ дійшов висновку, що рішення про звільнення заявниці з посади директора державної школи під час розгляду кримінального провадження проти неї не порушувало принципу презумпції невинуватості (див., *mutatis mutandis*, згадане вище рішення у справі *Hrdalo*, § 55) (пункт 86 рішення).

Тому пункт 2 статті 6 Конвенції не було порушено.

Щодо стверджуваного порушення статті 14 Конвенції у поєднанні з пунктом 2 статті 6 Конвенції

(a) Стверджувана дискримінація на підставі національного походження чоловіка заявниці

У цій справі заявниця не порушувала питання про стверджувану дискримінацію на підставі національного походження її чоловіка ні прямо, ні по суті в національних судах. Відповідно вона не вичерпала національні засоби правового захисту щодо цієї скарги. Тому ЄСПЛ оголосив скаргу неприйнятною відповідно до пунктів 1 і 4 статті 35 Конвенції (пункт 94 рішення).

b) Стверджувана дискримінація за іншими ознаками

У цій справі заявниця стверджувала, що з нею поводитися інакше, ніж з іншими підозрюваними в тому ж кримінальному провадженні, оскільки вона не визнала своєї вини. Проте ЄСПЛ вважав, що вона не надала належних обґрунтувань ані в національному провадженні, ані в своїх поданнях до ЄСПЛ про те, що вона перебувала в аналогічній чи відносно подібній ситуації з будь-якими іншими особами або що будь-яка стверджувана різниця у поводженні ґрунтувалася на ідентифікованій характеристиці або «статусі» у значенні статті 14 Конвенції (див., *mutatis mutandis*, *Aliyeva and Others v. Azerbaijan*, № [66249/16](#) та 6 інших, § 141, 21 вересня 2021 року) (пункт 97 рішення). Тому ЄСПЛ відхилив цю скаргу як явно необґрунтовану відповідно до пункту 3 (а) та пункту 4 статті 35 Конвенції

Інші стверджувані порушення Конвенції

Заявниця скаржилася на те, що національні суди належним чином не розглянули її аргументи щодо стверджуваного порушення презумпції

невинуватості та стверджуваної дискримінації. Вона посилалася на пункти 1 і 2 статті 6 Конвенції.

У цій справі, хоча Шяуляйський окружний суд жодним чином не розглядав вищезазначені аргументи, висловлені заявницею, це було виправлено Шяуляйським регіональним судом: цей суд розглянув ці аргументи та постановив, що вони не мали правового значення для справи. Беручи до уваги той факт, що заявницю було звільнено з посади відповідно до законодавчого положення, яке надавало муніципальній владі широкі дискреційні повноваження, і що рішення про її звільнення не ґрунтувалося на будь-якій її провині, ЄСПЛ вважав, що коротке обґрунтування, надане Шяуляйським окружним судом при відхиленні її аргументів щодо стверджуваного порушення презумпції невинуватості, не має правового значення для справи, а тому може вважатися адекватним за цих обставин. Крім того, беручи до уваги те, що заявниця не змогла належним чином обґрунтувати свою скаргу про дискримінацію, ЄСПЛ вважав, що національному суду не можна дорікнути в тому, що він відхилив її у спрощеному порядку. ЄСПЛ відхилив цю скаргу як явно необґрунтовану відповідно до пункту 3 (а) та пункту 4 статті 35 Конвенції.

Висновок

Відсутність порушення пункту 2 статті 6 Конвенції (право на справедливий суд).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 27 червня 2023 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

СТАТТЯ 8 КОНВЕНЦІЇ (ПРАВО НА ПОВАГУ ДО ПРИВАТНОГО І СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ)

A.M. AND OTHERS v. Poland (№ 4188/21, 4957/21, 5014/21, 5523/21, 5876/21, 6114/21, 6217/21, 8857/21)

Обставини справи

Заявницями є вісім громадян Польщі, які народилися між 1980 і 1993 роками.

Заяви стосувалися обмежень їхніх прав на здійснення абортів в Польщі. Заявниці, зокрема, стверджували, що після відповідних законодавчих змін у 2020 році їм фактично було заборонено робити законні аборти у випадку патологій плоду.

22 червня 2017 року група із 104 народних депутатів звернулася до Конституційного суду з проханням визнати неконституційними статті 4a(1)2 та 4a(2) Закону про планування сім'ї, захист людського плоду та умови, що дозволяють переривання вагітності (*Ustawa o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży* – «Закон 1993 року») (справа № К 13/17). Ці положення стосувалися законного абортів, викликаного аномалією плоду. Провадження було припинено.

19 листопада 2019 року подібну заяву подала група народних депутатів (справа № К 1/20). 22 жовтня 2020 року Конституційний суд постановив, що статті 4a(1)2 та 4a(2) Закону 1993 року були несумісними з Конституцією. Це рішення набрало законної сили 27 січня 2021 року.

Далі почалися широкомасштабні вуличні протести.

На фоні цих подій заявниці звернулися із заявами до ЄСПЛ, використовуючи попередньо заповнену апікаційну форму, яка була розміщена в інтернеті польською неурядовою організацією FEDERA (Федерація жінок і планування сім'ї), а також юридичні висновки, підготовлені Уповноваженим з прав людини Республіки Польща, Гельсінською фундацією з прав людини та Радою адвокатів Польщі.

Кожна з них додала кілька речень щодо своїх обставин. Двоє заявниць стверджували, що вони мали захворювання, які спричиняли вищий ризик патологій плоду, а двоє інших заявниць на момент подачі заяв були вагітні та були занепокоєні ускладненнями. Решта заявниць або планували вагітність, або припинили спроби завагітніти після рішення Конституційного суду, бо боялися, що не отримають адекватної медичної допомоги з боку держави, якщо у плода буде виявлено серйозні патології.

В різні дати 2021 року заявниці звернулися до ЄСПЛ.

Посилаючись на статтю 8 Конвенції заявниці скаржилися, зокрема, на те, що як жінки дітородного віку, вони були потенційними жертвами порушення своїх прав, оскільки законодавчі зміни тепер змушували їх зберігати вагітність до кінця терміну навіть у випадку розвитку патологій плоду.

Оцінка Суду

ЄСПЛ зазначив, що заявниці в цій справі скаржилися на рішення Конституційного суду від 22 жовтня 2020 року, і стверджували, що як жінки дітородного віку вони постраждали від законодавчих змін, оскільки їм довелося змінити свою поведінку в найпотаємнішій сфері особистого життя (пункт 75 рішення).

Рішенням, про яке йдеться, було вилучено з Закону 1993 року одне з положень, що узаконювало аборти, і таким чином фактично було заборонено доступ до законних абортів з причин розвитку патологій плоду. Заявниці стверджували, що належали до групи людей, а саме «жінок дітородного віку», які ризикували постраждати від такого рішення. Вони не вказували, що їм було відмовлено в доступі до законного абарту, але заявляли, що Закон 1993 року із змінами від 22 жовтня 2020 року, все ж порушував їхні права, оскільки національне законодавство зобов'язувало їх скорегувати свою поведінку, та через те, що вони зіштовхнулися з конкретним юридичним зобов'язанням зберігати вагітність до відповідного терміну, навіть якщо плід був ушкоджений або хворий, і потенційно народити важкохвору дитину. Водночас Уряд поставив під сумнів статус заявниць як «потерпілих», зазначивши, що заявниці мали на меті вимагати від Суду переглянути, *in abstracto*, закон і практику щодо переривання вагітності, і що заяви становили *actio popularis* (пункт 76 рішення).

У зв'язку із цим ЄСПЛ повторив, що заявник може стверджувати, що він є жертвою порушення Конвенції лише за виняткових обставин через ризик порушення в майбутньому (див. згадане вище рішення у справі (див. *Tauira and 18 Others v. France*) (пункт 77 рішення).

Так, у справі *Open Door i Dublin Well Woman v. Ireland*, № 14234/88 14235/88 від 29 жовтня 1992 року категорія осіб, які мали реальний ризик прямого впливу оскаржуваного заходу, був визначений дуже широко. Проте ця справа стосувалася скарг за статтею 10 Конвенції та обмеження, накладеного на заявниць стосовно отримання інформації про клініки з проведення абортів, які законно працювали у Британії. У цій справі було зрозуміло, що на двох заявниць як на «жінок дітородного віку» могли негативно вплинути обмеження, накладені відповідною заборонаю. Однак у цій справі заявниці загалом скаржилися на вилучення однієї конкретної підстави для законного абарту із Закону 1993 року. На думку ЄСПЛ, коло осіб, які можуть стверджувати, що вони є «жертвами»

такого порушення, обов'язково має бути набагато вужчим. Хоча в Польщі жінка дітородного віку, яка піддається ризику вагітності з патологіями плоду, може постраждати від оскаржуваних обмежень доступу до абортів за медичними показаннями, для того, щоб претендувати на статус жертви в такій ситуації, необхідно надати обґрунтовані й переконливі докази ймовірності того, що відбудеться порушення, яке торкнеться її особисто. Одних лише підозр або припущень щодо цього недостатньо (пункт 78 рішення).

Тому ЄСПЛ перевіряв, чи надали заявниці у цій справі обґрунтовані та переконливі докази, аби мати змогу стверджувати, що вони є жертвами порушення Конвенції (пункт 79 рішення).

Проте, заявниці не надали жодних переконливих доказів того, що вони були під ризиком прямого впливу змін, внесених рішенням Конституційного суду від 22 жовтня 2020 року. Зокрема, вони не надали жодних медичних доказів чи доказів того, що потенційно мають вищий ризик патологій плоду. Вони також не надали жодних документів, пов'язаних з їхніми особистими обставинами, що унеможлиблює оцінку їхніх індивідуальних ситуацій.

ЄСПЛ вважав всі зазначені фактори доречними та визнав, що ситуація заявниць мала бути чітко протиставлена ситуації заявників, наприклад, у справі *Dudgeon v. the United Kingdom* (22 жовтня 1981, Серія А № 45), *Norris v. Ireland* (26 жовтня 1988, Серія А № 142) та *S.A.S. v. France* ([GC], № [43835/11](#), ECHR 2014), які зіштовхнулися з дилемою: дотриматися оскаржуваних норм або відмовитися це робити та зіштовхнутися з обвинуваченням. Цю справу також слід відрізнити від справи *Parrillo v. Italy* ([GC], № [46470/11](#), §§ 117-19, ECHR 2015), де сама наявність оскаржуваного законодавства постійно та безпосередньо впливала на приватне життя заявниці, оскільки вона не могла пожертвувати своїм ембріонам для дослідження після того, як таке законодавство набуло чинності (пункт 85 рішення).

Крім того, стосовно доводів заявниць про те, що їхньому життю чи здоров'ю може щось загрожувати в разі проблем зі здоров'ям під час майбутньої вагітності або що вони не зможуть отримати належне медичне обслуговування, ЄСПЛ зауважив, що стаття 4а(1)1 Закону 1993 року, яка дозволяє аборт у разі, якщо вагітність загрожує життю чи здоров'ю матері, була чинною.

Таким чином, обмеження, що впливають із відповідних законодавчих змін, можуть мати лише гіпотетичні наслідки для заявниць, які є надто віддаленими та абстрактними, аби заявниці могли вважатися «жертвами» в розумінні статті 34 Конвенції.

З цього слідувало, що заявниці не могли стверджувати, що вони є жертвами у розумінні статті 34 Конвенції, та що заяви мають бути визнані неприйнятними в повному обсязі відповідно до пунктів 1, 3 і 4 статті 35 Конвенції.

Висновок

Заяви визнано неприйнятними.

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 16 травня 2023 року, опубліковане 8 червня 2023 року та є остаточним.

MARGARI v. Greece (№ 36705/16)

Обставини справи

Справа стосується публікації фото заявниці та її персональних даних у ЗМІ через шість місяців після пред'явлення обвинувачення у вчиненні деяких правопорушень. Заявниця скаржилася, що публікація була зроблена за розпорядженням прокурора без її попереднього повідомлення про це, за відсутності можливості оскаржити рішення та без розмежування її та співобвинуваченого в контексті правопорушень, у вчиненні яких вона обвинувачувалася, що створило у суспільства враження, що вона обвинувачується у вчиненні більш тяжкого злочину, аніж було насправді.

Заявниця, Eleni Margari, є громадянкою Греції, яка народилася в 1978 році та проживає в м. Афіни.

16 листопада 2015 року заявницю було затримано в межах поліцейського розслідування разом з іншими шістьма особами. Прокурор суду першої інстанції м. Афіни звинуватив заявницю в пособництві та підбурюванні до шахрайства, підробці та використанні підроблених документів, а також в участі у злочинній організації (стаття 187 § 5 Кримінального кодексу). Заявницю було звільнено з-під варти після того, як її захист зробив заяву 19 листопада 2015 року про те, що вона не залишить країну.

25 листопада 2015 року Департамент громадської безпеки поліції Східної Аттики звернувся до прокурора з проханням опублікувати персональні дані та фотографії обвинуваченої відповідно до статті 2 (b) і статті 3 § 2 Закону № 2472/97 з метою захисту суспільства від подібних дій, а також з метою розслідування інших справ, у яких брала участь обвинувачена.

Після цього прокурор суду першої інстанції м. Афіни видав розпорядження № F34/2015, яким дозволив публікацію персональних даних і фотографій семи обвинувачених, включаючи заявницю, в будь-яких ЗМІ та на вебсайтах протягом шести місяців, починаючи з 2 грудня 2015 року до 2 червня 2016 року. Розпорядження було схвалено прокурором Афінського апеляційного суду, який вважав, що всі правові умови для такого розпорядження були дотримані.

По завершенню основного розслідування справи обвинувачених були передані для розгляду до Афінського кримінального апеляційного суду у складі колегії з трьох суддів. Вироком № 3126/2017, ухваленим 22 червня 2017 року, заявницю було визнано винною і призначено покарання у виді 11 років та 6 місяців позбавлення волі. Заявниця та її співобвинувачені оскаржили цей вирок до Афінського кримінального апеляційного суду у складі колегії з п'яти осіб. Згідно з інформацією, наданою Урядом до суду апеляційної інстанції

не з'явилась ні заявниця, ні її представник). З матеріалів справи слідувало, що заявниця є такою, що переховується від суду (втікачем).

Посилаючись на статтю 8 Конвенції заявниця скаржилася на публікацію її фотографії та персональних даних у ЗМІ після пред'явлення їй обвинувачення у вчиненні певних злочинів, вважаючи, що було порушено її право на повагу до приватного життя.

Оцінка Суду

Відповідні загальні принципи нещодавно були повторені в рішенні у справі *L.V. v. Hungary* [GC] (№ [36345/16](#), §§ 108-109, 115 і 118-126, 9 березня 2023 року) з подальшими посиланнями (пункт 46 рішення).

Будь-який захід, що передбачає оприлюднення персональних даних особи, незалежно від того, чи є вона стороною або третьою стороною судового розгляду, має відповідати першочерговій суспільній потребі (див. *Vicent Del Campo v. Spain*, № [25527/13](#), § 46, 6 листопада 2018 року), і має обмежуватися, наскільки це можливо, тим, що є суворо необхідним з огляду на особливості провадження (див. *L.L. v. France*, № [7508/02](#), § 45, ECHR 2006-XI) (пункт 47 рішення).

Що стосується використання фотографії, ЄСПЛ вважав, що якщо фотографія, опублікована в контексті звітування про незавершене кримінальне провадження, сама по собі не має інформаційної цінності, то повинні бути вагомі причини для виправдання такого втручання в право обвинуваченого на повагу до його чи її приватного життя (див. *Khuzhin and Others v. Russia*, № [13470/02](#), § 117, 23 жовтня 2008 року) (пункт 48 рішення).

Сторонами не заперечувалося, що зазначене втручання було здійснене відповідно до закону. Зокрема, стаття 2 (b) Закону № 2472/1997, чинного на той час, дозволяла прокурору видавати розпорядження про публікацію персональних даних, як зазначено в статті 3 § 2 цього Закону, за певних умов, наприклад, повідомлення суб'єкта персональних даних, зазначення в розпорядженні причин та права суб'єкта подати апеляцію. Стаття 2 (b) передбачала відступ від деяких наведених вище умов відносно певних злочинів, зокрема створення злочинної організації та приєднання до неї. Тому ЄСПЛ погодився, що втручання було відповідно до закону (пункт 51 рішення).

Стосовно питання про те, чи переслідувала публікація будь-яку із легітимних цілей, зазначених у пункті 2 статті 8 Конвенції, ЄСПЛ звернув увагу, що зазначені національні положення вказували, що така публікація слугувала цілям захисту суспільства, особливо неповнолітніх та вразливих чи незахищених верств населення, а також сприяла реалізації державою завдання з покарання за вищезгадані злочини. Прокурор у своєму розпорядженні № F34/2015

виправдав публікацію фотографії та даних посиланням на необхідність захисту суспільства й сприяння збору додаткової інформації щодо тих чи інших правопорушень. Отже, ЄСПЛ дійшов висновку, що публікація була здійснена з метою захисту прав і свобод інших осіб і, таким чином, переслідувала законні цілі відповідно до пункту 2 статті 8 Конвенції (пункт 52 рішення).

У цій справі заявницю було обвинувачено у вчиненні певних правопорушень. Прокурор скористався своїми законними повноваженнями, аби прийняти рішення про оприлюднення фотографій обвинувачених разом із інкримінованими їм злочинами, вказавши причини публікації та період часу, протягом якого розпорядження буде дійсним, а саме шість місяців. У зв'язку із цим ЄСПЛ погодився, що кримінальне провадження має особливості, які необхідно брати до уваги (порівняйте згадане вище рішення у справі *Vicent del Campo*). Зокрема, він повторив, що необхідність захисту конфіденційності певних видів персональних даних іноді може бути переважена інтересом у розслідуванні та кримінальному переслідуванні злочину, й публічним характером судового провадження. Однак той факт, що вона є суб'єктом кримінального провадження, не обмежує обсяг більш широкого захисту її приватного життя, яким користується заявниця як «звичайна людина» (див. *Khuzhin and Others*, цит. вище) (пункт 54 рішення).

ЄСПЛ уже постановив, що об'єктивна користь фотографій, зроблених органами влади після затримання особи, підозрюваної у вчиненні правопорушення, може зробити їхнє зберігання «необхідним у демократичному суспільстві» для цілей протидії злочинності (див. *Suprunenko v. Russia* (ухв.), № 8630/11, § 65, 19 червня 2018 року). Ті самі міркування застосовуються в контексті публікації фотографії заявниці разом з інформацією про пред'явлені обвинувачення щодо неї, а саме що об'єктивна користь публікації матеріалу, про який йде мова, слугувала достатньо нагальній суспільній потребі за існуючих умов, і беручи до уваги той факт, що таке втручання було обмежено строком у шість місяців (пункт 56 рішення).

Повертаючись до оцінки пропорційності цієї публікації та того, чи надали органи влади відповідні та достатні підстави для цього, ЄСПЛ зауважив, що законодавство Греції передбачає певні гарантії, коли прокурор приймає розпорядження про публікацію персональних даних і фотографій в контексті незавершеного кримінального провадження, такі як попереднє повідомлення обвинуваченого та право на оскарження. Однак, у разі створення або приєднання до злочинної організації, зазначені гарантії не застосовуються. Зокрема, заявниця не була офіційно повідомлена про публікацію її фотографії та персональних даних ні до публікації, ні після. Вона дізналась про це випадково через своїх друзів. ЄСПЛ турбувало питання такого законодавства. Зокрема, він уже встановлював порушення статті 8 Конвенції у випадках, коли фотографії обвинувачених були надані ЗМІ без їхньої згоди та за відсутності належних

підстав для цього у національному законодавстві, або коли втручання було невиправданим (див. згадане вище рішення у справі *Khuzhin and Others*, § 117). Хоча юридично обов'язкове зобов'язання отримати згоду обвинуваченого перед публікацією його чи її фотографій та пред'явлених обвинувачень може суперечити меті закону, тим не менше ЄСПЛ вважав, що заявницю принаймні до публікації слід було повідомити про розповсюдження її фотографії та деталей кримінальних обвинувачень, розслідування яких тривало, оскільки факт того, що вона була суб'єктом кримінального провадження, не обмежував обсяг більш широкого захисту її приватного життя, яким вона користувалася як «звичайна людина».

Крім того, заявниця не мала права оскаржити розпорядження прокуратури про публікацію її фотографії та персональних даних. Закон передбачав, що для окремих категорій правопорушень розпорядження набирає чинності негайно та схвалюється прокурором Апеляційного суду, але без уточнення критеріїв такого схвалення. Незважаючи на те, що стаття 8 Конвенції не містить чітких процесуальних вимог, для ефективної реалізації прав, гарантованих цим положенням, важливо, аби відповідний процес прийняття рішень був справедливим і таким, що забезпечує належну повагу до інтересів, які ним захищаються. Такий процес може вимагати існування ефективного процесуального законодавства, за допомогою якого заявник може відстоювати свої права за статтею 8 Конвенції за умов справедливості (див. *Ciubotaru v. Moldova*, № 27138/04, § 51, 27 квітня 2010 року). Однак за обставин цієї справи заявниця не мала можливості бути заслуханою до ухвалення рішення або подати заяву про перегляд і надати свої аргументи після прийняття рішення (пункт 58 рішення).

ЄСПЛ також урахував аргумент заявниці про те, що її було обвинувачено лише у вчиненні злочину, пов'язаного з приєднанням до злочинної організації, як це передбачено статтею 187 § 5 Кримінального кодексу, а не в більш тяжкій формі цього злочину, яку передбачено статтею 187 § 1 Кримінального кодексу. Тоді як у розпорядженні прокурора достатньо чітко описувалися конкретні правопорушення, у яких обвинувачувалася заявниця, поліцейське оголошення на виконання розпорядження прокурора не розмежовувало обвинувачених, лише вказуючи, що їх обвинувачували у злочинах «залежно від обставин». Пізніше повідомлення поліції було опубліковано в ЗМІ. У зв'язку із цим ЄСПЛ вважав, що обробка персональних даних, пов'язаних із кримінальними обвинуваченнями, потребує посиленого захисту через особливу чутливість даних, про які йдеться (порівняйте рішення Суду Європейського Союзу від 22 червня 2021 року (Велика Палата) у *Latvijas Republikas Saeima* (штрафні бали), C-439/19, EU:C:2021:504). Тому надзвичайно важливо, щоб у разі публікації чутливих даних у контексті незавершеного кримінального провадження або в контексті розслідування кримінальних правопорушень, такі дані точно відображали ситуацію

та пред'явлені особі обвинувачення, зокрема з урахуванням вимоги дотримання презумпції невинуватості (пункт 59 рішення).

Викладених вище міркувань достатньо, щоб дати змогу ЄСПЛ дійти висновку, що втручання у право заявниці на повагу до її приватного життя, спричинене розпорядженням прокурора та повідомленням поліції, не було достатньо виправданим за конкретних обставин справи та, незважаючи на свободу розсуду національного суду в таких питаннях, була непропорційним переслідуваним законним цілям. Відповідно мало місце порушення статті 8 Конвенції (пункт 60 рішення).

Висновок

Порушення статті 8 Конвенції (право на повагу до приватного й сімейного життя).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 20 червня 2023 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

СТАТТЯ 10 КОНВЕНЦІЇ (СВОБОДА ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ)

SARISU PEHLIVAN v. Türkiye (№ 63029/19)

Обставини справи

Справа стосувалася дисциплінарного стягнення, накладеного Радою суддів і прокурорів (далі – СJP) на заявницю – суддю – після публікації інтерв'ю, яке вона дала національній щоденній газеті.

На час подій у справі заявниця Ayşe Sarısu Pehlivan була суддею в провінції Ізмір, а також генеральним секретарем профспілки суддів, організації, спрямованої на сприяння верховенству права та підтримку незалежності та неупередженості правосуддя.

21 січня 2017 року Великі національні збори Туреччини (the Turkish Grand National Assembly) прийняли Закон № 6771 про внесення змін до Конституції. Законом впроваджувалися значні зміни в організації судової влади, зокрема скасування військових судів і реорганізація Конституційного суду та Вищої ради суддів і прокурорів (HCJP) в частині кількості суддів цих органів та порядку їхнього обрання до цих органів. За результатами національного референдуму 16 квітня 2017 року цей закон було прийнято і він набрав чинності.

20 лютого 2017 року національна щоденна газета *Evrensel* опублікувала інтерв'ю з заявницею у своєму друкованому виданні та на вебсайті.

21 лютого 2017 року 3-тя Палата HCJP вирішила направити письмову претензію щодо інтерв'ю інспектору для перевірки. Як стало відомо після набрання чинності змін до Конституції, за рекомендацією інспектора 20 червня 2017 року 1-ша Палата Ради суддів і прокурорів (CJP) видала дозвіл на проведення розслідування щодо заявниці.

Спочатку 2-га Палата CJP 20 вересня 2018 року оголосила заявниці догану згідно зі статтею 65(2)(а) Закону про суддів і прокурорів (Закон № 2802), а згодом, відповідно до статті 70 Закону № 2802, з урахуванням роботи заявниці, успішного просування по службі, вирішила пом'якшити покарання та наклала стягнення у вигляді відрахування у розмірі дводенної заробітної плати.

20 листопада 2018 року заявниця звернулася до 2-ї Палати CJP з клопотанням про перегляд рішення від 20 вересня 2018 року посилаючись, зокрема, на свободу зібрань та вираження суддями поглядів. 3 січня 2019 року 2-га Палата CJP відхилила клопотання.

2 травня 2019 року CJP, засідаючи на пленарному засіданні, відхилила апеляцію заявниці на рішення від 3 січня 2019 року, встановивши, що як рішення, так і його обґрунтування відповідали процедурі та закону.

Посилаючись на статтю 10 Конвенції (свобода вираження поглядів), заявниця стверджувала, що накладене на неї дисциплінарне стягнення через її інтерв'ю, опубліковане національною газетою, становило порушення її права на свободу вираження поглядів.

Оцінка Суду

На початку ЄСПЛ зазначив, що на момент надання нею спірних заяв (коментарів) заявниця була суддею. Немає сумніву в тому, що цей особливий статус, завдяки його внеску у належне відправлення правосуддя і, таким чином, забезпечення довіри до нього суспільства, покладав на заявницю обов'язок гаранта індивідуальних свобод та верховенства права.

ЄСПЛ далі зауважив, що в той час заявниця була також генеральним секретарем профспілки суддів – організації, яка активно виступає на захист верховенства права та незалежності правосуддя, і що інтерв'ю із заявницею було проведено саме в цьому статусі. Відповідно, з огляду на роль цієї неурядової організації як «сторожового пса суспільства», заявниця мала не лише право, але й обов'язок, як генеральний секретар законно створеної профспілки, яка вільно продовжувала свою діяльність, висловлювати думку з питань функціонування системи правосуддя.

У зв'язку із цим ЄСПЛ зазначив, що хоча від заявниці вимагалось дотримання обов'язку обачності (розсудливості) та стриманості, властивого її посаді судді, також вона, як генеральний секретар профспілки суддів, взяла на себе роль суб'єкта громадянського суспільства. Таким чином, вона мала право та обов'язок висловити свою думку щодо конституційних реформ, які могли вплинути на судову систему та незалежність правосуддя.

Щодо змісту тверджень заявниці ЄСПЛ зазначив, що вони стосувалися змін, запланованих у рамках конституційної реформи, і того, яким чином ці зміни, зокрема щодо НСJP, можуть вплинути на судову систему, процес створення профспілок в судовій системі, та роботі самих профспілок суддів. На думку ЄСПЛ, всі висловлені заяви ставили під сумнів незалежність судової влади від виконавчої влади та підкреслювали важливість збереження цієї незалежності. Таким чином, ЄСПЛ визнав, що заяви, про які йдеться, явно були частиною дебатів з питань, що становлять суспільний інтерес, і вимагали високого рівня захисту. Хоча можуть висловлюватися застереження щодо політичних заяв, зроблених членами судової системи, в цій справі політичні наслідки заяв заявниці щодо вищезазначених питань були недостатніми для виправдання обмеження її свободи вираження поглядів як генерального секретаря профспілки суддів у сфері, що зачіпає суть її професії.

Крім того, ЄСПЛ підкреслив, що хоча стягнення у вигляді утримання дводенної зарплати, застосоване в цій справі, можна вважати відносно м'яким, за своїм характером застосування цього стягнення до заявниці мало стримувальний вплив не лише на саму заявницю, а також на судову систему в цілому, і зокрема на тих суддів, які бажали взяти участь у публічних дебатах щодо законодавчих чи конституційних реформ, які можуть мати наслідки для судової системи, або щодо ширшого кола питань, пов'язаних з її незалежністю.

Щодо процесуальних гарантій, на які могла розраховувати (мала право) заявниця, ЄСПЛ зазначив, що саме обґрунтування рішення СЈР про застосування стягнення не містило жодних аргументів, здатних належним чином урівноважити право заявниці на свободу вираження поглядів з її обов'язком прояву обачності (розсудливості) та стриманості як судді. Також не було доказів такого урівноваження в рішеннях, прийнятих згодом різними органами СЈР в межах розгляду апеляцій заявниці.

Тому ЄСПЛ вирішив, що національні органи влади не надали достатніх підстав для виправдання оскаржуваного заходу.

Зрештою ЄСПЛ зауважив, що заявниця не мала жодного засобу правового захисту стосовно заходу, застосованого проти неї СЈР. СЈР ухвалила рішення в цій справі будучи як першою інстанцією, так і 2-ю Палатою на пленарному засіданні, як останньою інстанцією. Оскільки твердження заявниці викликали сумніви в незалежності та неупередженості СЈР до виконавчої влади, ЄСПЛ не міг не зауважити, що СЈР в цій справі діяла в якості як органу обвинувачення (досудового розслідування), так і органу, що ухвалював остаточне рішення у справі щодо його власного складу та функціонування.

ЄСПЛ повторив, що коли проти судді порушується дисциплінарне провадження, на карту поставлено довіру суспільства до правосуддя. Будь-який суддя, який є суб'єктом дисциплінарного провадження, має право на захист від свавілля. Зокрема, особа, якої це стосується, повинна мати можливість піддати перевірці відповідний захід з боку незалежного та неупередженого органу, компетентного визначати законність такого заходу та засуджувати будь-які свавілля з боку органів влади. ЄСПЛ зазначив, що в цій справі такої ситуації не було.

ЄСПЛ дійшов висновку, що застосоване до заявниці дисциплінарне стягнення, за обставин цієї справи, не може вважатися необхідним у демократичному суспільстві у розумінні пункту 2 статті 10 Конвенції. Отже, було порушення статті 10 Конвенції.

Висновок

Порушення статті 10 Конвенції (свобода вираження поглядів).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 6 червня 2023 року і набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

ZHABLYANOV v. Bulgaria (№ 36658/18)

Обставини справи

Справа стосувалася усунення заявника з посади віцеспікера парламенту після його заяв.

Заявник, Valeri Mirchev Zhablyanov, є громадянином Болгарії, 1965 року народження, проживає в м. Софії.

У 2017 році заявник був обраний членом парламенту Болгарії від Болгарської соціалістичної партії. Згодом депутати обрали його віцеспікером.

У січні 2018 року парламент перейшов до ратифікації «Договору про дружбу, добросусідство та співробітництво», укладеного між Болгарією та державою, відомою на сьогодні як Північна Македонія. Заявник виступив в парламенті щодо цього договору та критично відгукнувся про деякі його аспекти.

1 лютого 2018 року заявник перервав хвилину мовчання в парламенті на вшанування пам'яті жертв комунізму. Заявник хотів, щоб тиша також відображала вшанування жертв фашизму, «партизанів, солдатів у Вітчизняній війні». Це сталося після промови, в якій він посилався на Йосипа Сталіна, зневажав засуджених «Народним судом» і прославляв політичне насильство з боку Болгарської Соціалістичної (колишньої Комуністичної) партії.

Також у заяві, опублікованій через кілька днів потому, 13 лютого 2018 року, та ймовірно частково написаній заявником, Болгарська Соціалістична Партія стверджувала, що створення «Народного суду» (*Народния съд* – суд, створений комуністичним режимом поза конституційними рамками після окупації Болгарії Радянською армією в 1944 році) було «необхідним і неминучим правосуддям воєнного часу», зокрема тому, що це було зроблено за наказом країн Альянсу після Другої світової війни. Заявник заперечив, що написав ці слова, але заявив, що він проти «однобічних оцінок» щодо «Народного суду».

Пізніше в лютому 2018 року на розгляд парламенту було внесено подання про відсторонення заявника від посади віцеспікера, яке в кінцевому підсумку було прийнято 110 голосами проти 78.

Шістдесят членів парламенту звернулись до Конституційного суду з проханням скасувати відсторонення заявника від посади. Ця заява була відхилена Конституційним судом 7 голосами проти 5. Серед іншого, більшість вважала, що парламент повинен дотримуватися Конституції та закону, особливо щодо спікера та віцеспікерів. Суд постановив, що заявник систематично зловживав своїми повноваженнями, зокрема, через те, що його заява про «Народний суд» та його поведінка 1 лютого 2018 року були неправомірними та неконституційними.

Посилаючись на статтю 10 Конвенції (свобода вираження поглядів), заявник скаржився на його відсторонення від посади віцеспікера внаслідок зроблених ним заяв.

На думку ж Уряду, серед іншого, скарга була несумісною *ratione materiae* з положеннями Конвенції на підставі статті 17. Він пояснював це тим, що в Європі існував консенсус щодо того, що комуністичні режими були несумісними з положеннями та духом Конвенції та характеризувались масовими порушеннями права людини. Резолюція Парламентської Асамблеї Ради Європи 1481 (2006) закликала посткомуністичні політичні партії дистанціюватися від тих звірств і беззаперечно засудити їх. У будь-якому випадку, до всіх тоталітарних ідеологій треба було ставитися однаково, і їхнє вираження, у будь-якій формі, не могло користуватися захистом. Переслідування, здійснене «Народним судом», було чітко встановлено та засуджено законодавцем. У Болгарії існував консенсус, що цей надзвичайний трибунал, створений комуністичним режимом, відповідальний за серйозні порушення прав людини. Таким чином, спроба заявника узаконити це переслідування не підпадала під захист статті 10 Конвенції, особливо з огляду на його роль у суспільстві та спосіб, у який він висловлювався, а також з огляду на його неспроможність дистанціюватися від цієї позиції.

Оцінка Суду

ЄСПЛ перш за все зазначив, що питання про те, чи мали на меті дії та заяви заявника, зокрема, про «Народний суд», змінити вектор руху застосування статті 10 Конвенції від свободи вираження поглядів для цілей, що суперечать цінностям Конвенції, потребує більш глибокого аналізу. Тому Суд відхилив прохання Уряду Болгарії про визнання скарги несумісною *ratione materiae* на підставі статті 17 Конвенції (заборона зловживання правами).

Далі ЄСПЛ відмітив, що залишається відкритим питання, чи становило звільнення заявника з посади втручання в його право на свободу вираження поглядів. Але немає необхідності вирішувати це питання, оскільки навіть якщо визнати, що це було так, втручання було виправданим з наступних причин.

Посилаючись на аргументацію, зазначену у рішенні Конституційного суду та відповідні Правила Народних Зборів Болгарії, що регулюють зловживання повноваженнями, ЄСПЛ переконався в тому, що відсторонення від посади віцеспікера було «передбачено законом», і що воно мало законну мету захисту «моралі» та «прав інших осіб».

На думку ЄСПЛ заяви про договір між Болгарією та Північною Македонією не були достатніми для виправдання відсторонення, та в будь-якому випадку вони не були частиною обґрунтування рішення Конституційного суду.

Однак виступ із заявою під час хвилини мовчання, щоб вшанувати пам'ять жертв комуністичного режиму, можна розглядати як зневагу до жертв цього режиму, а також як такий, що суперечить цінностям, що лежать в основі Конвенції. Ця заява не потребувала посиленого захисту, який зазвичай надає ЄСПЛ заявам з питань, які становлять інтерес для громадськості. Крім того, цій заяві передувала промова, в якій заявник прославив політичне насильство з боку власної партії і фактично зневажив усіх людей, засуджених «Народним судом» як «гітлерівців», «воєнних злочинців» та «фашистів».

Що стосується «Народного суду» та його захисту заявником, ЄСПЛ заявив, що незалежно від того, чи могли деякі люди, засуджені цим надзвичайним трибуналом, бути справді винними у воєнних злочинах та злочинах проти миру та людяності, це був «трибунал, що суперечить найбільш основним вимогам справедливого судового розгляду», який «нерозривно пов'язаний з репресіями, здійсненими комуністичним режимом». Отже, будь-яке категоричне та масове виправдовування вказаного може розглядатися як таке, що суперечить основним цінностям Конвенції. З цього слідує, що така заява заявника також не потребувала посиленого захисту. Це було зроблено від імені політичної партії, на попередника якої покладається значна відповідальність за створення та функціонування «Народного суду», та який вдався до категоричного та повного виправдання існування цього трибуналу без будь-якого визнання того, що такий трибунал діяв з порушенням основних вимог справедливого судового розгляду та ухвалив тисячі безпідставних обвинувальних вироків та покарань політичним опонентам, більшість з яких мали результатом негайний розстріл.

Обставини, за яких заявника було відсторонено від посади, були ретельно досліджені Конституційним судом, і ЄСПЛ вказав, що його заяви не можуть розглядатися лише як історичні. Реакція болгарської влади на заяви в тій чи іншій формі була виправдана. У зв'язку з цим, ЄСПЛ наголосив, що з огляду на новітню історію, держави, які зазнали комуністичних репресій та звірств, мали особливу моральну відповідальність дистанціюватися від них; така відповідальність була ще більш нагальною з огляду на відсутність належного розслідування цих репресій та звірств і порівняно низьку громадську обізнаність щодо них. ЄСПЛ також зазначив, що рішення про припинення повноважень заявника на посаді віцеспікера мало незначний вплив на нього та було здебільшого символічним.

Суд дійшов висновку, що рішення про відсторонення заявника було «необхідним у демократичному суспільстві», і тому не встановив порушення статті 10 Конвенції.

Висновок

Відсутність порушення статті 10 Конвенції (свобода вираження поглядів).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 27 червня 2023 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

СТАТТЯ 14 КОНВЕНЦІЇ (ЗАБОРОНА ДИСКРИМІНАЦІЇ)

MAYMULAKHIN AND MARKIV v. Ukraine (№ 75135/14)

Обставини справи

Заявниками є двоє чоловіків, які проживають як пара з 2010 року. Посилаючись на статтю 14 у поєднанні зі статтею 8 Конвенції, вони скаржились на те, що відсутність для них будь-якої можливості відповідно до українського законодавства укласти шлюб або будь-який інший вид цивільного союзу, що визнавав би їхні взаємовідносини, становила дискримінацію за ознакою сексуальної орієнтації.

У жовтні 2014 року вони подали заяву про державну реєстрацію шлюбу до семи різних відділів державної реєстрації актів цивільного стану у м. Києві та Київській області. Органи влади відмовили у задоволенні усіх поданих заяв з огляду на те, що Конституція України та Сімейний кодекс України прямо визначають шлюб як сімейний союз між жінкою та чоловіком. Оскільки ситуація заявників не урегульовувалась вказаними нормами, їхня заява про державну реєстрацію шлюбу не могла бути розглянута.

28 вересня 2021 року заявники склали заповіти, заповідаючи все своє майно один одному.

Невдовзі після початку війни в Україні 24 лютого 2022 року другий заявник вступив до лав Національної гвардії України. Після того, як він надав негативну відповідь на запитання керівництва щодо того, чи є у нього дружина, його було повідомлено, що у разі його смерті про це буде повідомлено його матір. У червні 2022 року другий заявник переніс інфаркт міокарда та операцію на серці, після чого отримав місячну відпустку. Цей період часу заявники провели разом. 23 лютого 2023 року другий заявник звільнився із Національної гвардії за станом здоров'я.

Оцінка Суду

(i) Чи була різниця у ставленні до осіб в аналогічних чи подібних ситуаціях – Заявники перебували у порівняно схожій ситуації як і будь-яка різностатева пара стосовно їхньої потреби у правовому визнанні та захисті їхніх взаємовідносин. Така потреба, яку мали двоє партнерів, котрі розділяли спільне життя, не залежала від підходу держави до регулювання інституту шлюбу чи запровадження будь-яких альтернативних засобів правового визнання пар, наприклад, цивільних союзів.

Національна правова система визнавала два види відносин для різностатевих пар: шлюб та фактичні шлюбні відносини, в яких чоловік та жінка «проживають як сім'я не перебуваючи в шлюбі». Хоча рівень правового захисту, запропонований цими двома правовими статусами суттєво відрізнявся, вони не були нав'язані державою та не впливали із будь-якої об'єктивної реальності, а були виключно власним вибором пари. Проте заявникам було відмовлено у такому виборі. Вони не мали ні доступу до шлюбу, ні змоги отримати будь-яку альтернативну форму правового визнання. У зв'язку з цим штучним було б порівняння їхньої ситуації лише зі становищем неодружених різностатевих пар. По суті уряд визнав, що заявникам було відмовлено в будь-якій можливості врегулювати ключові аспекти свого життя як пари, за винятком деяких аспектів, пов'язаних з майном, а саме за допомогою укладення договорів як між приватними особами в рамках звичайного права. Суд вже зазначав, що такі приватні договори не можуть вважатись такими, що надають визнання та необхідний захист парі. У заявників також не було можливості посылатись на існування їхніх взаємовідносин під час взаємодії із судовими та адміністративними органами. З цього випливає, що до заявників, які є одностатевою парою, ставилися і досі ставляться інакше, ніж до різностатевих пар, з огляду на відсутність будь-якого правового визнання та захисту, які доступні останнім. Єдиною причиною такої різниці у ставленні була їхня сексуальна орієнтація.

(ii) *Чи була різниця у ставленні виправданою* – Україна мала змогу обмежувати доступ до шлюбу лише для різностатевих пар. Проте Уряд не назвав жодних причин, які б виправдовували пряме і відкрите виключення одностатевих пар з правового регулювання. Незважаючи на те, що Суд підтримав наміри уряду запровадити правове регулювання, яке б дозволило одностатевим парам отримати належне визнання та захист їхніх взаємовідносин, Суд не міг розмірковувати про законодавство, яке ще не існує.

Захист сім'ї в традиційному розумінні був, по суті, вагомою та законною причиною, яка могла виправдати різне ставлення за ознакою сексуальної орієнтації. Однак, ця мета була досить абстрактною і для її реалізації можна було б використати широкий спектр конкретних заходів. Крім того, концепція сім'ї є неминуче еволюційною, як показали зміни, яких вона зазнала з моменту прийняття Конвенції. Суд вже вказував, що немає підстав вважати, що надання правового визнання та захисту одностатевим парам, які перебувають у стабільних та серйозних стосунках, може саме по собі завдати шкоди сім'ям, створеним у традиційний спосіб, або поставити під загрозу їхнє майбутнє чи цілісність. Визнання одностатевих пар жодним чином не перешкоджало різностатевим парам одружуватись або створювати сім'ю згідно з їхніми уявленнями про цей термін. У більш широкому сенсі забезпечення прав

одностатевих пар саме по собі не означало послаблення прав інших осіб або інших пар. У зв'язку з цим захист традиційної сім'ї сам по собі не може бути підставою щодо захисту публічного інтересу, яка б виправдовувала відмову у наданні будь-якого правового визнання та захисту одностатевим парам.

Заявники прагнули, аби до них ставились з однаковою гідністю щодо їхніх основних потреб як пари, яка перебуває у стабільних та серйозних стосунках, унаслідок чого їхнє реальне становище повністю не ігнорувалось би існуючим правовим регулюванням та держава надавала б легітимного значення їхнім взаємовідносинам шляхом правового визнання існування таких відносин та забезпечення їхнього належного захисту. Аналізуючи свободу розсуду, Суд вказав на чітку триваючу тенденцію до правового визнання та захисту одностатевих пар у державах-членах Ради Європи, тридцять з яких наразі запровадили можливість правового визнання одностатевих пар.

З огляду на зазначене вище, держава не надала жодного обґрунтування інакшого ставлення до заявників, як до пари, порівняно з різностатевими парами.

Різниця у ставленні, яка полягала в необґрунтованій відмові надати заявникам, як одностатевій парі, будь-яку форму правового визнання та захист порівняно з різностатевими парами, становила дискримінацію заявників за ознакою їхньої сексуальної орієнтації.

Висновок

Порушення статті 14 Конвенції (заборона дискримінації) у поєднанні зі статтею 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя).

Рішення в цій справі ухвалено Палатою 1 червня 2023 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

СТАТТЯ 1 ПЕРШОГО ПРОТОКОЛУ ДО КОНВЕНЦІЇ (ЗАХИСТ ВЛАСНОСТІ)

FU QUAN, S.R.O. v. The Czech Republic [GC] (№ 24827/14)

Обставини справи

Компанія-заявник, Fu Quan, s.r.o., є компанією з обмеженою відповідальністю, що створена відповідно до чеського законодавства та має зареєстрований офіс у м. Празі.

Майно компанії-заявника (переважно це товари) було арештовано в рамках кримінального провадження, ініційованого проти генерального директора та іншого учасника компанії. Після їхнього виправдання компанія звернулась до суду із цивільним позовом про відшкодування збитків, завданих державою. Позов було відхилено у зв'язку з відсутністю *locus standi*, оскільки компанія не була учасником оскаржуваного кримінального провадження.

Компанія скаржилась до цього суду, посилаючись на пункт 1 статті 6 Конвенції та на статтю 1 Першого протоколу до Конвенції.

Палата ЄСПЛ, розглядаючи дану справу, у своєму **рішенні** від 17 березня 2022 року вказувала, що суди, застосовуючи принцип *jura novit curia*, мали кваліфікувати обставини справи згідно із відповідними положеннями національного законодавства, аби розглянути позов по суті: було зрозуміло, що компанія вимагала компенсації через знецінення вартості її майна. Тому Палата відхилила попереднє заперечення Уряду (вичерпання національних засобів захисту) та встановила порушення статті 1 Першого протоколу до Конвенції з огляду на необґрунтоване тривале утримання майна. Також Палата вирішила, що немає необхідності ухвалювати окреме рішення щодо скарги за пунктом 1 статті 6 Конвенції стосовно стверджуваної відмови у доступі до суду через формалістичне та обмежувальне тлумачення національного законодавства національними судами.

За клопотанням Уряду ця справа була передана на розгляд Великої Палати ЄСПЛ.

Оцінка Суду

Велика Палата ЄСПЛ розглядаючи цю справу, висловила, що скарга за пунктом 1 статті 6 Конвенції була основною скаргою компанії-заявника, та відхилила її як явно необґрунтовану. Крім того, з'ясувавши обсяг скарг за статтею 1 Першого протоколу до Конвенції, Велика Палата зауважила, що Палата розглянула лише одну з поданих скарг, хоча разом їх було три. Ураховуючи свої висновки стосовно скарги щодо доступу до суду, Велика Палата

відхилила дві з цих скарг через невичерпання національних засобів правового захисту: компанія-заявник належним чином не скористалась можливістю отримати компенсацію за необґрунтовану затримку зняття арешту з її майна та за стверджуване незабезпечення органами влади догляду за майном.

Щодо третьої скарги (школа майну, завдана після необґрунтованого кримінального переслідування та затримання генерального директора компанії та іншого учасника), то така вимога про компенсацію не мала достатньої підстави, яка була б закріплена в національному законодавстві. Оскільки гарантії статті 1 Першого протоколу до Конвенції були незастосовними, Велика Палата відхилила цю скаргу (як таку, що не відповідає *ratione materiae*).

Рішення Великої Палати заслуговує на увагу з огляду на три аспекти. По-перше, Суд проаналізував, чи незастосування національними судами принципу *jura novit curia* було проявом надмірного формалізму у порушенні доступу до суду, гарантованого пунктом 1 статті 6 Конвенції. По-друге, Суд підтвердив, що здатність судів застосовувати такий принцип не має жодного стосунку до зобов'язання заявників вичерпати національні засоби правового захисту відповідно до пункту 1 статті 35 Конвенції. По-третє, Суд звернув увагу на важливість подання йому скарг у чіткій формі з використанням його формуляру заяви.

Щодо можливості національних судів звертатися до принципу *jura novit curia*, то на відміну від Палати Велика Палата зосередила увагу на способі, у який компанія-заявник представила факти у своєму позові. По-перше, вона прямо не вказала, якою з двох підстав, передбачених законом – незаконне рішення чи недбалість службових осіб, вона обґрунтовує свої вимоги. По-друге, коли національні суди розглядали її позов як такий, що спрямований проти незаконного рішення, та відхилили його через відсутність *locus standi*, компанія-заявник не стверджувала у своїх наступних заявах, що нижчестоящі суди неправильно його витлумачили і що вони повинні були розглядати його як позов щодо недбалості службових осіб. Її аргументи переважно вказували на те, що відмова судів надати *locus standi* всупереч застосовному положенню закону була надмірно формалістичною.

Навпаки, у своїх подальших поданнях до Палати Суду компанія-заявник зайняла зовсім іншу позицію, стверджуючи, що надмірний формалізм полягав у тому, що національні суди не розглядали її цивільний позов як такий, що стосувався недбалості службових осіб, а розглядали його як такий, що стосувався незаконного рішення. Велика Палата наголосила, що сторони не можуть правомірно представляти в цьому Суді аргументи, яких вони ніколи не наводили в національних судах: компанія-заявник не обґрунтовувала свій позов посиланням на недбалість службових осіб і не стверджувала в національних судах, що вони повинні розглядати цей позов як такий, що

стосується службової недбалості. За таких обставин не можна звинувачувати національні суди в тому, що вони не розглядали позов компанії-заявника як позов, що стосувався недбалості службових осіб. Насамкінець, компанія-заявник протягом чотирьох місяців після відхилення її позову могла звернутись із новим позовом, де б могла вказати, що причиною шкоди була недбалість службових осіб. Тому Велика Палата відхилила скаргу щодо доступу до суду.

Щодо скарг за статтею 1 Першого протоколу до Конвенції та у відповідь на аргумент стосовно принципу *jura novit curia*, Велика Палата підтвердила наступні принципи, встановлені її судовою практикою в контексті вичерпання національних засобів правового захисту. Навіть у тих юрисдикціях, де національні суди в цивільних справах можуть, або навіть зобов'язані розглядати справу за власною ініціативою (тобто застосовувати принцип *jura novit curia*), заявники не звільняються від подання до них скарги, яку вони, можливо, плануватимуть подати в подальшому до ЄСПЛ (*Kandarakis v. Greece*, § 77), тобто мається на увазі, що для цілей вичерпання національних засобів Суд повинен взяти до уваги не лише факти, але й правові аргументи, представлені на національному рівні (*Radomilja and Others v. Croatia* [GC], § 117). Також недостатньо того, аби порушення Конвенції було «очевидним» з огляду на факти справи чи пояснення заявника: здебільшого, він чи вона повинні фактично скаржитися (прямо або по суті) на таке порушення у спосіб, який не залишає сумнівів щодо того, що та сама скарга, яка згодом була подана до Суду, була дійсно подана і на національному рівні (*Farzaliyev v. Azerbaijan*, § 55). Велика Палата вважала, що не можна стверджувати про те, що така ситуація спостерігається в цій справі.

Суд також підтвердив, що заявник повинен скаржитись стосовно того, що певна дія чи бездіяльність призвели до порушення прав, закріплених в Конвенції чи Протоколах до неї, у спосіб, який би не змушував Суд здогадуватись, чи було представлено певну скаргу, чи ні (*Farzaliyev v. Azerbaijan*, § 55).

Отже, попереднє заперечення Уряду щодо невичерпання національних засобів правового захисту (див. пункт 82) мало бути підтримано Судом.

З цього також слідувало, що скарга на необґрунтовану затримку зняття арешту після виправдання керуючого директора компанії-заявника та іншого члена компанії була неприйнятною відповідно до пункту 1 статті 35 Конвенції через невичерпання національних засобів правового захисту та була відхилена відповідно до пункту 4 статті 35 Конвенції.

Висновок

Скаргу за пунктом 1 статті 6 Конвенції (право на справедливий суд) щодо відсутності доступу до суду визнано неприйнятною.

Скаргу за статтею 1 Першого протоколу до Конвенції (захист власності) щодо шкоди, завданої майну компанії-заявнику після необґрунтованого кримінального переслідування та затримання генерального директора компанії та її іншого учасника також визнано неприйнятною.

Підтримано попереднє заперечення Уряду стосовно того, що решта скарг за статтею 1 Першого протоколу до Конвенції є неприйнятними з огляду на невичерпання національних засобів правового захисту.

Рішення в цій справі ухвалене Великою Палатою 1 червня 2023 року та є остаточним.

S.C. ZORINA INTERNATIONAL S.R.L. v. Romania (№ 15553/15)

Обставини справи

У цій справі компанія-заявник стверджувала про порушення її прав за статтею 1 Першого протоколу до Конвенції через те, що податковий орган наклав на неї непропорційні санкції за продаж товарів без видачі відповідних чеків.

26 березня 2013 року Фінансова інспекція м. Констанца провела перевірку в магазині, де компанія-заявник здійснювала свою комерційну діяльність. За результатами перевірки податковий орган склав акт, в якому вказав, що компанія-заявник не видала чеки на суму 179 леїв (приблизно 40 євро), і що представник компанії, присутній під час перевірки, не надав щодо цього жодних пояснень.

Згідно із відповідними статтями Надзвичайного розпорядження Уряду № 28/1999 компанію-заявника було оштрафовано на суму 8000 леїв (приблизно 1900 євро), а суму в 179 леїв було конфісковано; крім того, податковий орган ухвалив призупинити діяльність компанії-заявника на тримісячний період.

Компанія-заявник стверджувала, що накладені на неї санкції серйозно поставили під загрозу її комерційну діяльність, яка в основному полягала у продажу товарів, що швидко псуються (продукти харчування тощо), і оскаржила звіт податкового органу до окружного суду м. Констанца. Вона заявила, що вказані 179 леїв не були платою за продані товари, а були грошима, які зберігалися в касі, щоб мати достатню здачу для клієнтів. На її думку, це підтверджувалося паперовим звітом касового апарату, хоча його текст був нерозбірливим через червоні сліди, що з'явилися на ньому внаслідок закінчення паперу. Компанія-заявник вимагала визнати звіт податкового органу а, отже, і санкції недейсними. В якості альтернативи (до своїх вимог) вона стверджувала, що застосована «санкція» була непропорційно суворою щодо суми, яку було визнано неврахованою, і вимагала замінити штраф на попередження. Вона стверджувала, що сума штрафу була надмірною з огляду на характер діяльності компанії, і що, зрештою, призупинення її діяльності на три місяці саме по собі було достатньо обтяжливим способом досягнення запланованої мети.

7 жовтня 2013 року суд відхилив позов компанії-заявника. Він визнав, що пояснення компанії-заявника не можуть бути доведені, оскільки звіт податкового органу був підписаний як такий представником компанії, який на той час не зміг надати жодних пояснень стосовно відповідної суми грошей, а звіт касового апарату не міг бути прийнятий як доказ через нерозбірливість тексту.

Крім того, суд вважав, що обидві санкції, накладені податковим органом, були справедливими та пропорційними, враховуючи той факт, що накладений

штраф становив мінімальну суму, встановлену законом, а також той факт, що поведінка компанії-заявника полягала у постійному запереченні вчинення злочину.

У своїй апеляційній скарзі компанія-заявник, окрім попередніх аргументів, також навела приклади національної судової практики, коли в аналогічних спорах інші суди замінювали санкції, застосовані за подібних обставин, більш м'якими заходами. Апеляційний суд залишив в силі рішення суду першої інстанції.

Оцінка Суду

Компанія-заявник скаржилася, що санкції, застосовані до неї за невидачу чеків, були непропорційними і, таким чином, не було досягнуто справедливого балансу між суспільними інтересами та її майновими правами, як це передбачено статтею 1 Першого протоколу до Конвенції.

Суд нагадав, що згідно з його усталеною судовою практикою втручання, у тому числі внаслідок заходів забезпечення сплати податків, повинно досягати «справедливого балансу» між вимогами загальних інтересів громади та вимогами захисту основних прав людини. Прагнення досягти цього балансу відображено в структурі статті 1 Першого протоколу до Конвенції загалом, включаючи другий абзац: тому має існувати розумне співвідношення пропорційності між використаними засобами та переслідуваними цілями (див. *National & Provincial Building Society, Leeds Permanent Building Society and Yorkshire Building Society*, № 21319/93, 21449/93 та 21675/93, § 80, 23 жовтня 1997 року). Отже, будь-яка фінансова відповідальність, що виникає внаслідок штрафу, може підірвати гарантію, надану цим положенням, якщо вона покладає надмірний тягар на відповідну особу чи організацію або істотно заважає фінансовому становищу останньої (див. *Valico S.r.l. v. Italy* (ухв.), № 70074/01, 21 березня 2006 року, та *Konstantin Stefanov v. Bulgaria*, № 35399/05, § 55, 27 жовтня 2015 року).

Далі Суд зазначив, що в цій справі кумулятивні санкції були застосовані до компанії-заявника внаслідок податкової перевірки, яка дійшла висновку, що компанія не дотримувалася правових положень, які встановлюють обов'язкову видачу чеків за продані товари. Усі застосовані санкції були передбачені відповідними законодавчими положеннями, а отже втручання було передбачено законом.

Суд також прийняв твердження Уряду про те, що втручання переслідувало законну мету боротьби з ухиленням від сплати податків і підвищення фінансової відповідальності продавців.

Розглядаючи питання, чи було втручання пропорційним і чи було дотримано справедливий баланс між вимогами загальних інтересів громади та вимогами

захисту основних прав людини, Суд зазначив, що у цій справі правопорушення, вчинене компанією-заявником, являло собою частину постійної проблеми на національному рівні, яка, як встановлено національними судами, перешкождала належному та ефективному функціонуванню економіки. У зв'язку з цим Суд визнав, що цілі, які переслідує відповідне законодавство, також стосуються питань, що виходять за межі простої матеріальної шкоди, завданої державі внаслідок того, що продавці не видають чеки за кожен проданий продукт, і такі питання підпадають під більш загальний контекст боротьби з ухиленням від сплати податків.

Питання про те, чи слід карати таку поведінку однією чи декількома фінансовими санкціями зі стримуючим ефектом, належить до сфери розсуду держави. Межа цього розсуду є широкою, і Суд наголосив, що поважатиме думку законодавця в таких питаннях, якщо вона не буде позбавлена розумних підстав.

Суд зазначив, що національні суди підтвердили санкції, накладені податковим органом, оскільки вони повністю відповідали закону; крім того, навіть якщо відповідно до закону національні суди мали право на власний розсуд застосовувати більш м'які санкції шляхом, наприклад, заміни штрафу попередженням, вони вважали, беручи до уваги обставини справи компанії-заявника, що санкції, включаючи штраф, застосований у мінімальному розмірі, були пропорційними переслідуваній меті, яка у відповідний час була особливо важливою на національному рівні. Наведену оцінку слід розглядати як таку, що знаходиться в межах свободи розсуду національних судів щодо тлумачення та застосування відповідного закону, незважаючи на той факт, що інший суд в іншій подібній справі дійшов іншого висновку щодо застосування такого заходу як призупинення діяльності відповідної компанії.

Нарешті, Суд визнав, що хоча штраф, накладений на компанію-заявника, і був мінімально можливим згідно з відповідним положенням законодавства, така санкція разом із призупиненням господарської діяльності компанії-заявника на три місяці мала певний вплив на її фінансове становище; однак цей вплив мав тимчасовий характер. Таким чином, доводи сторін свідчать про те, що компанії-заявнику ніколи не доводилося подавати заяву про банкрутство, і їй вдалося зберегти свою діяльність, хоч і за більш складних обставин.

Отже, з огляду на загальний контекст, обмежувальні заходи, застосовані до компанії-заявника, не були ані заборонними, ані репресивними чи іншим чином непропорційними.

За цих обставин Суд ухвалив, що національні органи влади встановили справедливий баланс між, з одного боку, загальними інтересами та, з іншого боку, повагою до права власності компанії-заявника. Таким чином, втручання не наклало на компанію-заявника надмірного тягаря, який би зробив оскаржуваний захід непропорційним до переслідуваної законної мети.

Висновок

Відсутність порушення статті 1 Першого протоколу до Конвенції (захист власності).

Рішення в цій справі ухвалено Палатою 27 червня 2023 року та набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

СТАТТЯ 2 ПРОТОКОЛУ № 7 ДО КОНВЕНЦІЇ (ПРАВО НА ОСКАРЖЕННЯ В КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВАХ)

GROSAM v. The Czech Republic [GC] (№ 19750/13)

Обставини справи

Заявник у цій справі був судовим виконавцем, який, як представник незалежної професії (liberal profession), від імені держави відповідав за примусове виконання виконавчих документів. Дисциплінарна палата Вищого адміністративного суду визнала заявника винним у неналежній поведінці та наклала на нього штраф. Стверджувалося, що заявник склав акт про визнання боргу неуповноваженою особою.

Заявник подавав конституційну скаргу, втім без успіху.

У своїй заяві до ЄСПЛ заявник порушував скарги за пунктом 1 статті 6 Конвенції та статтею 2 Протоколу № 7 до Конвенції.

Відповідно до останнього положення заявник скаржився на той факт, що національне законодавство не передбачає (виключає) оскарження рішень дисциплінарної палати Вищого адміністративного суду.

Після первинного доведення до відома Уряду справи палата ЄСПЛ з власної ініціативи запропонувала сторонам надати додаткові письмові зауваження щодо пункту 1 статті 6 Конвенції, зокрема, стосовно того, чи відповідала дисциплінарна палата, враховуючи її склад, вимогам «трибуналу, встановленого законом» в розумінні цього положення.

У своїх зауваженнях до Палати від 5 листопада 2015 року заявник стверджував, що ні.

23 червня 2022 року колегія суддів у складі Палати, перекваліфікувавши скаргу за статтею 2 Протоколу № 7 до Конвенції як таку, що охоплювалася пунктом 1 статті 6 Конвенції, постановила (чотирма голосами проти трьох), що було порушено пункт 1 статті 6 Конвенції через те, що дисциплінарний суд не відповідав вимогам незалежного та безстороннього суду. Більшістю голосів Палата визнала, що нема потреби розглядати прийнятність та суть решти скарг за пунктом 1 статті 6 Конвенції щодо справедливості дисциплінарного провадження.

З рішенням Палати від 23 червня 2022 року можна ознайомитися в [*Огляді рішень ЄСПЛ \(червень-липень 2022 року\)*](#).

За клопотанням Уряду ця справа була передана на розгляд Великої Палати ЄСПЛ.

Як визначила Велика Палата ЄСПЛ, єдиним спірним питанням щодо обсягу справи було те, чи можна скаргу заявника за статтею 2 Протоколу № 7

до Конвенції, сформульовану в його заяві до ЄСПЛ (див. пункт 29 цього рішення), розглядати за пунктом 1 статті 6 Конвенції як скаргу на незалежний та безсторонній суд, як це зробила Палата.

Оцінка Суду

Велика Палата не погодилася з цим і встановила, що аргументи заявника за статтею 2 Протоколу № 7 до Конвенції не можуть тлумачитися як скарга, що дисциплінарна палата не була незалежним і безстороннім судом у розумінні пункту 1 статті 6 Конвенції. Заявник не висловлював таку скаргу в формулярі, а зробив це лише згодом у своїх зауваженнях до Палати, після того, як остання довела до відома Уряду справу заявника.

Тому Велика палата визнала цю нову скаргу неприйнятною, враховуючи те, що вона була подана поза межами шестимісячного строку після завершення дисциплінарного провадження щодо заявника (у 2012 році).

Продовжуючи розгляд решти скарг в межах переданої справи, Велика Палата відхилила скарги за пунктом 1 статті 6 Конвенції (справедливість дисциплінарного провадження) як явно необґрунтовані, і, погодившись із Палатою в тому, що пункт 1 статті 6 Конвенції був застосовним не в кримінальному аспекті, а в цивільному, відхилила як несумісну *ratione materiae* скаргу за статтею 2 Протоколу № 7 до Конвенції (поняття «кримінального правопорушення», що використовується в цьому положенні, відповідає поняттю «кримінальне обвинувачення» в пункті 1 статті 6 Конвенції).

Рішення Великої Палати ЄСПЛ є прикметним, адже ЄСПЛ, якому належить провідна роль здійснення юридичної кваліфікації обставин справи, підтвердив і роз'яснив межі своїх повноважень з перекваліфікації скарг заявника, що таким чином забезпечує, аби обсяг справи не виходив за межі скарг, що містяться в заяві.

ЄСПЛ повторив, що він може обґрунтовувати своє рішення лише «оскаржуваними» фактами, які повинні розглядатися у світлі юридичних аргументів, що лежать в їх основі, і навпаки, ці два елементи скарги є взаємопов'язаними (*Radomilja and Others v. Croatia* [GC]). Спираючись на свій підхід у контексті вичерпання національних засобів правового захисту, ЄСПЛ підкреслив, що недостатньо того, аби порушення Конвенції було «очевидним» з фактів справи або пояснень заявника. Натомість заявники повинні скаржитися на те, що певна дія чи бездіяльність призвела до порушення прав, передбачених Конвенцією чи Протоколами до неї таким чином, аби ЄСПЛ не міг здогадуватися, чи була порушена та, чи інша скарга (*Farzaliyev v. Azerbaijan*). Посилаючись на подібну позицію Міжнародного суду ООН («ICJ»), порівняйте рішення у справах *Nuclear Tests (Australia v. France)* та *Dispute over the Status and Use of the Waters of*

the Silala (Chile v. Bolivia), ЄСПЛ підкреслив, що він не має повноважень замінювати собою заявника та формулювати нові скарги лише на основі наведених аргументів і фактів. Знову опираючись на рішення Міжнародного суду ООН у справі *Nuclear Tests* ЄСПЛ уточнив, що необхідно розмежовувати скарги (тобто аргументи, що вказують на причину або факт, що є невіддільною складовою стверджуваних порушень Конвенції) і вторинні аргументи.

На цій підставі ЄСПЛ з'ясував питання про те, чи можна скаргу заявника за статтею 2 Протоколу № 7 до Конвенції, сформульовану в його заяві, розглянути за пунктом 1 статті 6 Конвенції (як скаргу на незалежний і безсторонній суд), як це зробила Палата після перекваліфікації цього положення. У своїй заяві заявник не стверджував, що включення до складу дисциплінарної палати членів, які не були професійними суддями, призвело до порушення статті 2 Протоколу № 7 до Конвенції. Натомість він стверджував, що цей орган не може вважатися «найвищим судом» у розумінні пункту 2 цього положення, оскільки на його непрофесійних членів не поширюються такі ж вимоги кваліфікації та незалежності, як на суддів. Таким чином, цей аргумент був спрямований лише на те, аби виключити застосування винятку, передбаченого пунктом 2 статті 2 Протоколу № 7 до Конвенції, згідно з яким право на апеляцію не застосовується, якщо обвинуваченого судив у першій інстанції найвищий суд. На додаток, заявник підкреслив, що склад дисциплінарної палати був нетиповим серед вищих судових установ Чеської Республіки, до складу яких зазвичай не входили непрофесійні засідателі (їхня участь є звичайним явищем у деяких судах першої інстанції). Коротко кажучи, заявник не заявляв, що дисциплінарна палата не була «судом», а просто стверджував, що вона не була «найвищим судом».

На думку ЄСПЛ, це є другорядним аргументом, який не можна прирівнювати до скарги: справді, заявник не стверджував, що склад дисциплінарної палати є причиною або фактом порушення статті 2 Протоколу № 7 до Конвенції. Таким чином, його не можна тлумачити як скаргу на те, що дисциплінарна палата не була незалежним і безстороннім судом у розумінні пункту 1 статті 6 Конвенції. Якби заявник на цьому етапі бажав подати скаргу на порушення тих гарантій, що викладені в пункті 1 статті 6 Конвенції, він повинен був чітко вказати це у формулярі, особливо тому, що сфера застосування статті 6 Конвенції є дуже широкою, і скарги за цим положенням повинні містити всі параметри, необхідні для того, аби ЄСПЛ міг визначити питання, яке він має розглянути (*Ramos Nunes de Carvalho e Sá v. Portugal* [GC], § 104). Хоча заявник сформулював таку скаргу у своїх зауваженнях до Палати, це становило нову скаргу, адже вона стосувалася окремих вимог, що впливають з пункту 1 статті 6 Конвенції, й тому вона не могла вважатися такою, що стосується конкретного аспекту його початкової скарги за статтею 2 Протоколу № 7 до Конвенції.

Відповідно, порушивши питання про дотримання вимоги «суду, створеного законом» згідно з пунктом 1 статті 6 Конвенції, Палата, з власної ініціативи, розширила сферу розгляду справи за межі тієї, яку їй початково передав заявник у своїй заяві. Таким чином Палата перевищила надані ЄСПЛ повноваження відповідно до статей 32 і 34 Конвенції.

Висновок

Велика Палата ЄСПЛ підтримала попередні заперечення Уряду про те, що скарга за пунктом 1 статті 6 Конвенції (право на справедливий суд) стосовно незалежного та безстороннього суду є неприйнятною через недотримання шестимісячного строку.

Решту скарг за пунктом 1 статті 6 Конвенції оголошено неприйнятними.

Скаргу за статтею 2 Протоколу № 7 до Конвенції (право на оскарження у кримінальних справах) оголошено неприйнятною.

Рішення в цій справі ухвалене Великою Палатою ЄСПЛ 1 червня 2023 року і є остаточним.

РІШЕННЯ ЄСПЛ ПРОТИ УКРАЇНИ

Стаття 2 Конвенції (право на життя)

PONOMARENKO v. Ukraine (№ 51456/17): ненадання належного лікування та медичної допомоги першому заявнику під час його тримання під вартою, ненаведення належного обґрунтування в рішеннях судів про продовження строку тримання під вартою та нездатність органів державної влади захистити життя першого заявника – порушення статті 2 Конвенції, статті 3 Конвенції, пункту 3 статті 5 Конвенції

DRAZMAN AND OTHERS v. Ukraine (№ 22207/12 та 2 інших – див. Додаток): відсутність ефективного розслідування обставин загибелі родичів заявників в трьох окремо взятих ДТП – порушення

Стаття 3 Конвенції (заборона катування)

GULCHUK AND OTHERS v. Ukraine (№ 46053/21 та 6 інших – див. Додаток): неналежні умови ув'язнення заявників та відсутність ефективного засобу правового захисту – порушення

NESHCHERET v. Ukraine (№ 41395/19): неналежні побутові умови тримання під вартою другого заявника (дитини ув'язненої матері) та наданої йому в СІЗО медичної допомоги – порушення

Стаття 5 Конвенції (право на свободу та особисту недоторканність)

GONTA AND JILDIZE v. Ukraine (№ 52502/20 та № 11724/22): недоліки провадження з перегляду законності тримання заявників під вартою – порушення

KOMAR AND OTHERS v. Ukraine (№ 68786/14 та 6 інших – див. Додаток): надмірна тривалість досудового тримання заявників під вартою та інші порушення Конвенції – порушення

Стаття 6 Конвенції (право на справедливий суд)

VOLYANSKA AND OTHERS v. Ukraine (№ 32035/20 та 8 інших – див. Додаток): надмірна тривалість цивільного провадження та відсутність ефективного засобу правового захисту – порушення

VYETOKHA AND OTHERS v. Ukraine (№ 14198/21 та 5 інших – див. Додаток): надмірна тривалість кримінального провадження та відсутність ефективного засобу правового захисту – порушення

KRUGLOV AND OTHERS v. Ukraine (№ 25946/19 та 4 інших – див. Додаток): надмірна тривалість кримінального провадження та відсутність ефективного засобу правового захисту – порушення

Стаття 2 Протоколу № 4 до Конвенції (свобода пересування)

ISKRA v. Ukraine (№ 12489/17): заборона виїзду заявника за межі держави через непогашення ним заборгованості за рішенням суду – порушення

Огляд рішень Європейського суду з прав людини (червень 2023 року). Рішення за період із 01.06.2023 по 30.06.2023 / Відп. за вип.: О. Ю. Тарасенко, Д. П. Мордас, Р. Ш. Бабанли. Київ, 2023. – 93 с.

Застереження:

1. Огляд окремих судових рішень, зокрема і їх переклад, здійснюють працівники департаменту аналітичної та правової роботи Верховного Суду з використанням матеріалів, розміщених на вебсайтах Європейського суду з прав людини:

<https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=home>;

<https://hudoc.echr.coe.int>.

2. Огляд рішень здійснено з метою ознайомлення з їх коротким змістом. Для повного розуміння суті висловленої в судовому рішенні правової позиції необхідно ознайомитися з його повним текстом, розміщеним на вебресурсах Європейського суду з прав людини.

3. Інформація має суто допоміжний та довідковий характер і не має на меті висвітлити суть усієї проблематики, яка вирішується відповідними судовими рішеннями.

Стежте за нами онлайн

 fb.com/supremecourt.ua

 t.me/supremecourtua

 @supremecourt_ua